

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконав:

студент 4 курсу, 472-2 групи
денної форми навчання,
спеціальності 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»

Дацюк Володимир Андрійович _____

Керівник:

доцент кафедри фінансів і кредиту

Марич Максим Григорович _____

*До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № _____ від _____ червня 2026 р.
Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ доц. Харабара В.М.*

Чернівці – 2026

АНОТАЦІЯ

Дацюк В.А. Діяльність банків на валютному ринку України: сучасні аспекти та перспективи. Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2026. 59 с.

У бакалаврській роботі визначені теоретичні основи діяльності банків на валютному ринку України. Розкрито економічну сутність валютного ринку та роль банків у здійсненні валютних операцій. Проведений аналіз сучасного стану валютного ринку України та особливостей діяльності банків у сфері валютних операцій за 2023–2025 роки, а також досліджено вплив валютної політики та макроекономічних факторів на ефективність функціонування банківських установ. Визначені основні проблеми та перспективи розвитку діяльності банків на валютному ринку України, а також удосконалено підходи щодо підвищення ефективності управління валютними операціями банків.

Ключові слова: комерційний банк, валютний ринок, валютні операції, валютний курс, валютна політика, банківська діяльність, ефективність, валютні ризики.

ABSTRACT

Datsiuk V.A. Banking Activity in the Foreign Exchange Market of Ukraine: Current Aspects and Prospects. Manuscript. Qualification work for obtaining the first (bachelor's) level of higher education in specialty 072 – Finance, Banking and Insurance. Yuri Fedkovich Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2026. 59 p.

The bachelor's thesis defines the theoretical foundations of banking activity in the foreign exchange market of Ukraine. The economic essence of the foreign exchange market and the role of banks in conducting foreign exchange operations are revealed. An analysis of the current state of the foreign exchange market of Ukraine and the peculiarities of banks' activity in the field of foreign exchange operations during 2023–2025 was carried out. The influence of foreign exchange policy and macroeconomic factors on the efficiency of banking institutions was also investigated. The main problems and prospects for the development of banking activity in the foreign exchange market of Ukraine were identified, and approaches to improving the efficiency of foreign exchange operations management in banks were developed.

Keywords: commercial bank, foreign exchange market, foreign exchange operations, exchange rate, foreign exchange policy, banking activity, efficiency, foreign exchange risks.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

(підпис) В.А.Дацюк

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ.....	6
1.1. Валютний ринок: суть, роль, структура та суб'єкти.....	6
1.2. Види, специфіка та ризиковість діяльності комерційних банків на валютному ринку.....	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ВАЛЮТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ ЗА 2023- 2025 РОКИ.....	24
2.1. Аналіз показників валютного ринку України за 2023-2025 роки...	24
2.2. Оцінка динаміки обмінного курсу в Україні.....	35
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВАЛЮТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....	40
3.1. Зарубіжний досвід функціонування валютного ринку.....	40
3.2. Проблеми та перспективи розвитку валютного ринку в Україні...	46
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

Валютний ринок являє собою глобальну децентралізовану систему економічних відносин, у межах якої здійснюються операції з купівлі, продажу та обміну іноземних валют, а також формується їхній ринковий курс. Він охоплює всі фінансові операції, пов'язані з валютними ресурсами, як за поточними ринковими цінами, так і на основі попередньо узгоджених умов між учасниками. Активний розвиток валютного ринку впродовж останніх десятиліть зумовлений насамперед процесами глобалізації світової економіки, поглибленням міжнародних економічних зв'язків та інтеграцією національних фінансових систем. Завдяки тому, що валютні операції здійснюються у різних часових зонах і не обмежуються територіальними рамками, валютний ринок функціонує майже безперервно, забезпечуючи постійний рух валютних потоків у світовій економіці.

Разом з тим валютні відносини характеризуються високим рівнем динамічності та нестабільності, оскільки на формування валютного курсу впливають численні економічні фактори та рішення різних суб'єктів ринку. Значну роль у цьому процесі відіграють міжнародні потоки капіталу, які здатні швидко змінювати ситуацію на валютному ринку. Попри це валютний ринок виконує важливу регулюючу функцію, оскільки його механізми впливають на розподіл фінансових ресурсів, міжнародні розрахунки та загальну структуру економічних відносин у світовій економіці.

Актуальність дослідження валютного ринку зумовлена тим, що коливання валютного курсу мають значний вплив на економічні процеси як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівнях. Зміни курсу валют безпосередньо впливають на доходи та витрати інвесторів, які здійснюють операції з іноземними активами, а також на діяльність підприємств, що беруть участь у міжнародній торгівлі. Оскільки валютний курс формується саме на

валютному ринку, його зміни можуть суттєво відображатися на фінансовій стабільності країни, рівні інфляції, платіжному балансі та економічній активності загалом.

Проблематика функціонування міжнародної валютної системи та валютних ринків займає важливе місце у дослідженнях світової економічної науки. Значний внесок у розвиток теоретичних засад цієї сфери зробили такі відомі науковці, як М. Бордо, Ч. Кіндлебергер, Дж. Кейнс, О. Кіреєв, Л. Красавін, Р. Маккіннон, С. Моїсєєв, М. Фрідман та А. Шварц. Серед українських учених, які досліджували питання валютного регулювання та розвитку валютного ринку, слід відзначити О. Барановського, Я. Белінську, Т. Вахненко, А. Гальчинського, В. Геєця, А. Даниленка, О. Дзюблюка, В. Козюка, Д. Лук'яненка, З. Луцишин, О. Мозгового, Т. Мусієць, М. Савлука та інших дослідників.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень у цій сфері, питання вдосконалення механізмів функціонування валютного ринку України в сучасних умовах залишається актуальним. Особливо це стосується необхідності врахування нових економічних викликів, змін у світовій фінансовій системі та особливостей національної економічної ситуації. У зв'язку з цим подальші дослідження як теоретичних, так і практичних аспектів розвитку валютного ринку мають важливе значення.

Метою даного дослідження є аналіз сучасного стану валютного ринку України, визначення основних тенденцій його розвитку та оцінка перспектив подальшого функціонування з урахуванням етапів становлення цього ринку.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань:

- розкрити економічну сутність валютного ринку та його структуру;
- дослідити основні принципи функціонування валютного ринку, види валютних операцій та значення валютного курсу як одного з ключових інструментів регулювання;
- проаналізувати основні показники діяльності валютного ринку України у 2023-2025 роках;
- оцінити динаміку змін валютного курсу за цей період;

- вивчити міжнародний досвід регулювання валютного ринку;
- визначити основні проблеми та окреслити перспективи подальшого розвитку валютного ринку України.

Об'єктом дослідження виступає валютний ринок як важливий елемент системи економічних відносин.

Предметом дослідження є механізм функціонування та особливості розвитку валютного ринку України.

У процесі дослідження були використані різні наукові методи. Зокрема, абстрактно-логічний метод застосовувався для узагальнення теоретичних положень та формулювання висновків; порівняльний аналіз – для дослідження змін основних валютних показників; графічний метод – для наочного відображення динаміки валютного курсу; монографічний аналіз – для вивчення наукових підходів і поглядів дослідників щодо функціонування валютного ринку.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. У першому розділі розглядаються теоретичні основи функціонування валютного ринку. У другому розділі проведено аналіз основних показників діяльності валютного ринку України за 2023-2025 роки, зокрема досліджено динаміку валютного курсу. Третій розділ присвячено аналізу міжнародного досвіду функціонування валютних ринків, а також визначенню основних проблем і перспектив розвитку валютного ринку України.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ

1.1 Валютний ринок: суть, роль, структура та суб'єкти

Функціонування державних установ та суб'єктів господарювання різних галузей економіки в умовах сучасних глобалізаційних процесів нерозривно пов'язане з діяльністю національного та міжнародного валютних ринків. Саме валютний ринок забезпечує можливість здійснення міжнародних розрахунків, обміну валют, формування валютних курсів та реалізації інших фінансових операцій, які є необхідними для розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

У сучасних умовах важко уявити діяльність суб'єктів зовнішньоекономічних відносин без можливості отримання доходів в іноземній валюті, проведення валютних операцій або обміну національної валюти на іноземну та навпаки. Реалізація таких операцій здійснюється за участю фінансових посередників, які функціонують на валютному ринку. При цьому валютний ринок тісно взаємодіє з іншими сегментами фінансового ринку, сприяючи розвитку міжнародної торгівлі, руху капіталу, трудовій міграції та забезпеченню необхідного рівня валютної ліквідності.

Питання визначення сутності валютного ринку є досить складним і багатограним. Аналіз наукових джерел свідчить про те, що поняття «валютний ринок» має різні підходи до трактування та не має єдиного універсального визначення. На основі узагальнення наукових підходів, представлених у спеціалізованій літературі, можна виділити кілька основних напрямів трактування цього поняття.

Зокрема, валютний ринок розглядають як окремий вид ринку або сектор

грошового ринку, де здійснюються операції з купівлі та продажу іноземної валюти. Також його трактують як сукупність економічних відносин між учасниками валютних операцій. Інший підхід визначає валютний ринок як систему економічних відносин, що виникають у процесі обміну валют та регулювання валютних потоків. Окрім цього, валютний ринок розглядають як сферу економічних відносин, як інституційний механізм реалізації валютних операцій, а також як сукупність офіційних фінансових центрів, де здійснюються валютні угоди [8, 70].

Проаналізувавши різні підходи до трактування валютного ринку, можна зробити висновок, що найбільш доцільно розглядати його як систему економічних і правових відносин, які виникають між учасниками ринку у процесі здійснення операцій з купівлі, продажу та обміну іноземної валюти й інших валютних цінностей. Такі операції здійснюються за валютним курсом, що формується під впливом попиту та пропозиції на валютному ринку.

По-перше, поняття «сфера економіко-правових відносин» і «система економіко-правових відносин» мають певні відмінності. Система характеризує впорядковану структуру, у межах якої її елементи взаємопов'язані та функціонують у певному порядку. Натомість сфера охоплює ширший комплекс видів діяльності та різні галузі взаємодії. Саме тому поняття «система» більш точно відображає сутність валютного ринку, оскільки підкреслює наявність структурних елементів і їх взаємозв'язок.

По-друге, система є більш широким поняттям, яке охоплює не лише взаємовідносини між учасниками ринку, але й інституційну структуру валютного ринку. До такої структури належать центральний банк, комерційні банки, органи державного регулювання, брокерські компанії та інші фінансові установи, які беруть участь у валютних операціях. Саме взаємодія цих елементів формує єдину систему, що забезпечує стабільність та ефективне функціонування валютного ринку.

По-третє, валютний ринок охоплює операції з купівлі-продажу валют та формування валютних курсів. Водночас валютні відносини є більш широким

поняттям, оскільки включають взаємодію держав щодо регулювання валютних курсів, управління валютними резервами та інших аспектів міжнародних фінансових відносин. Таким чином, валютний ринок можна розглядати як складову валютного механізму, що забезпечує реалізацію валютних відносин між країнами [12, 125].

Разом з тим валютний ринок не можна трактувати виключно як механізм встановлення економічних і правових відносин. Поняття «механізм» передбачає внутрішню структуру певної системи, яка функціонує у відносно замкненому середовищі. На відміну від цього валютний ринок є відкритою системою, що активно взаємодіє із зовнішнім середовищем. Його функціонування залежить від багатьох зовнішніх факторів, зокрема економічної ситуації в країнах-учасниках, політичної стабільності, стану міжнародної торгівлі та глобальних фінансових процесів.

На законодавчому рівні в Україні також визначено сутність валютного ринку. Відповідно до чинного законодавства, валютний ринок України – це сукупність відносин у сфері торгівлі валютними цінностями між суб'єктами валютного ринку, їх клієнтами (включаючи банки-нерезиденти), а також між суб'єктами ринку і Національним банком України. Крім того, до цих відносин належать операції між Національним банком України та його клієнтами, якщо НБУ або інші учасники ринку виступають стороною договору купівлі, продажу чи обміну валютних цінностей [2].

Валютний ринок виконує низку важливих функцій, які забезпечують ефективність валютних операцій та впливають на формування валютних курсів. Передусім він забезпечує конвертацію валют, тобто можливість обміну однієї валюти на іншу для здійснення міжнародних платежів або інвестицій. Іншою важливою функцією є визначення валютних курсів, що формується під впливом попиту та пропозиції на валюту.

Крім того, валютний ринок забезпечує ліквідність валютних ресурсів, що дає змогу підприємствам і фізичним особам здійснювати міжнародні розрахунки та фінансові операції. Через валютний ринок банки та інші фінансові установи

можуть також здійснювати операції хеджування (наприклад, форвардні та ф'ючерсні контракти) для захисту від ризиків коливання валютних курсів.

Ще однією функцією валютного ринку є залучення фінансових ресурсів та інвестування у валютні активи, зокрема акції, облігації та інші фінансові інструменти. Також він сприяє диверсифікації валютних резервів банків, підприємств і державних органів, забезпечує взаємозв'язок між світовими валютними, кредитними та фінансовими ринками і створює можливості для отримання прибутку від валютних операцій.

Реалізація зазначених функцій передбачає формування широкої системи взаємовідносин між учасниками валютного ринку. Основні валютні операції здійснюються між комерційними банками та їх клієнтами, між банками однієї країни, між банками різних держав, між комерційними банками та центральними банками, а також між центральними банками різних країн. Окрім цього, у валютних операціях беруть участь інші фінансові установи, брокерські компанії та їх клієнти [15, 57].

Залежно від характеру валютних операцій, масштабів їх здійснення та видів валют, які беруть участь у торгівлі, валютний ринок може розглядатися на двох основних рівнях: національному та міжнародному. Національний валютний ринок охоплює операції, що здійснюються в межах однієї держави, тоді як міжнародний валютний ринок об'єднує валютні операції між різними країнами та формує глобальну систему валютних відносин.

Отже, основними безпосередніми учасниками як національного, так і міжнародного валютних ринків виступають центральні банки держав і комерційні банки. Саме вони забезпечують організацію валютних операцій, регулювання валютних потоків і підтримання стабільності валютної системи.

Центральні банки виходять на валютні ринки з кількох ключових причин. Насамперед це необхідність поповнення золотовалютних резервів держави, що здійснюється шляхом купівлі іноземної валюти. Іншою важливою причиною є вплив на валютний курс національної валюти, який досягається через проведення валютних інтервенцій. Такі інтервенції передбачають купівлю або

продаж іноземної валюти на валютному ринку з метою регулювання курсу національної грошової одиниці.

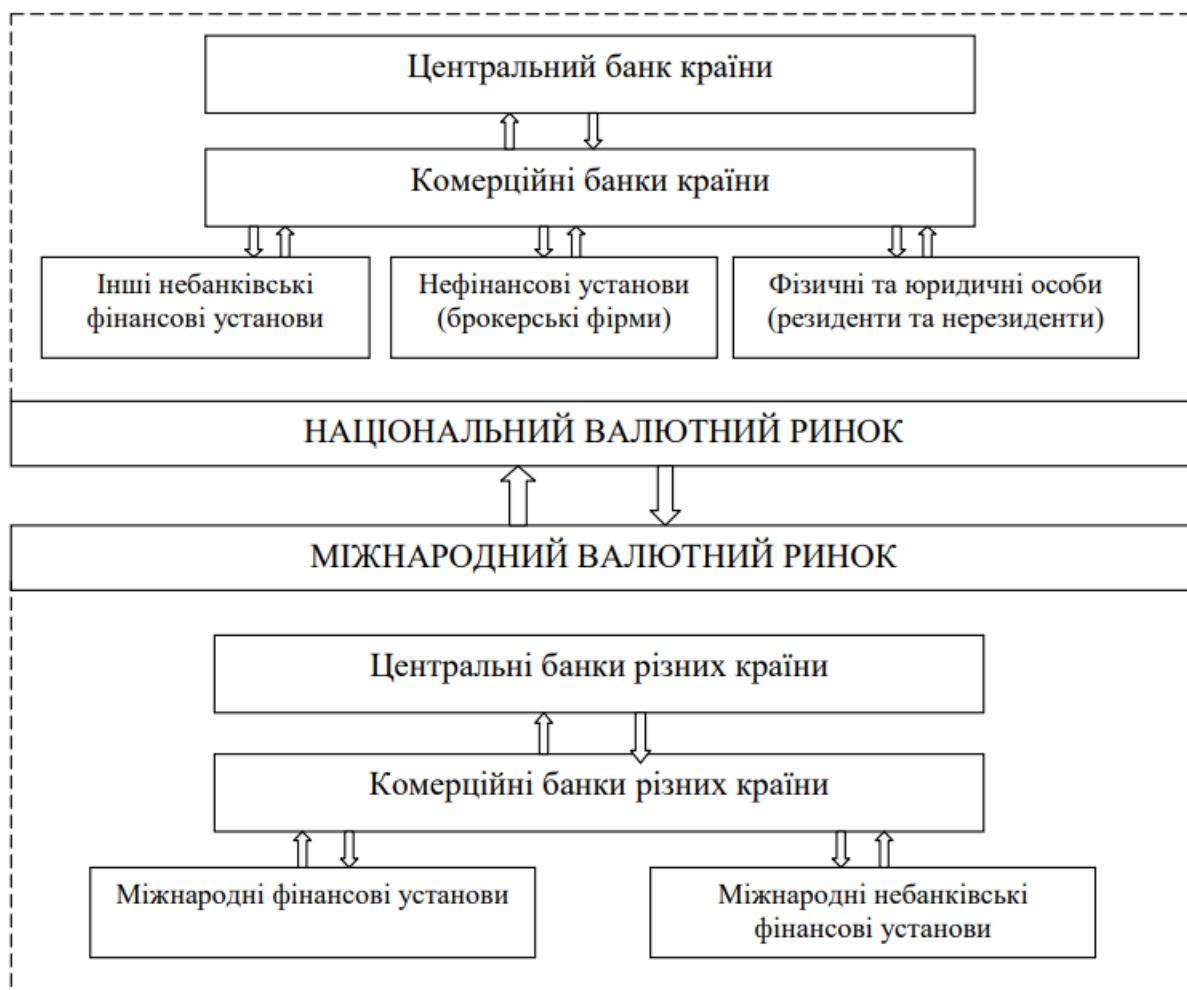

Рис. 1.1 Структура та взаємовідносини національних та міжнародного валютних ринків [18, 157]

Центральні банки відіграють вирішальну роль у формуванні рівноваги між попитом і пропозицією іноземної валюти. Зокрема, для зміцнення курсу національної валюти центральний банк здійснює продаж іноземної валюти на ринку. Натомість у разі необхідності послаблення національної валюти він проводить зворотні операції – купує іноземну валюту за національну. У такий спосіб центральний банк, зокрема і Національний банк України, здійснює валютні інтервенції. Відповідно до Положення про здійснення валютних інтервенцій НБУ, валютна інтервенція визначається як операції купівлі, продажу або обміну іноземної валюти Національним банком на валютному ринку України

з метою впливу на обмінний курс гривні та регулювання попиту і пропозиції грошей в економіці.

Таким чином, центральні банки фактично формують правила функціонування валютного ринку, використовуючи інструменти монетарної політики. Вони встановлюють порядок проведення валютних операцій, визначають регуляторні вимоги та здійснюють контроль за діяльністю учасників валютного ринку. Наприклад, на валютному ринку України операції з купівлі-продажу іноземної валюти та банківських металів можуть здійснюватися лише Національним банком України або суб'єктами валютного ринку через уповноважених посередників. Таке регулювання спрямоване на забезпечення стабільності валютного ринку, захист інтересів його учасників та підтримання стабільності національної економіки.

Водночас комерційні банки виступають основними практичними учасниками валютного ринку. Вони виконують роль організаторів валютних відносин у сфері кредитування, міжнародних платежів та валютно-обмінних операцій. Комерційні банки є фінансовими посередниками, які забезпечують рух позичкового капіталу, координують процеси формування і використання валютних ресурсів та сприяють ефективному функціонуванню валютного ринку.

До основних валютних операцій, які здійснюють комерційні банки, належать купівля та продаж іноземної валюти, надання кредитів в іноземній валюті, здійснення міжнародних платежів, а також обслуговування валютних операцій клієнтів. Крім того, банки сприяють розвитку міжнародних економічних відносин, забезпечуючи ефективну організацію валютних операцій між суб'єктами господарювання різних країн [18, 159].

Банківські установи виконують низку важливих функцій на валютному ринку. Передусім вони виступають посередниками у русі валютного капіталу, допомагаючи підприємствам і фізичним особам здійснювати купівлю та продаж іноземної валюти для проведення міжнародних торговельних та інвестиційних операцій. Крім того, банки можуть надавати кредити в іноземній валюті, що дозволяє суб'єктам господарювання реалізовувати інвестиційні проєкти за

кордоном.

Важливим напрямом діяльності банків є також посередництво у валютних конверсіях, тобто обміні однієї валюти на іншу. Це забезпечує можливість проведення фінансових операцій у різних країнах. Окрім цього, банки надають послуги валютного хеджування, які дозволяють підприємствам і приватним особам мінімізувати ризики, пов'язані з коливаннями валютних курсів.

Ще однією важливою функцією банків є забезпечення міжнародних платежів. Банківські установи допомагають клієнтам здійснювати розрахунки з іноземними партнерами, а також проводять міжнародні грошові перекази. Це створює можливості для розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств та розширення міжнародного співробітництва [24, 168].

Крім того, банки беруть участь у реалізації валютної політики держави, співпрацюючи з центральними банками. Вони можуть здійснювати операції купівлі-продажу валюти з метою впливу на валютний курс, а також надавати регулятору інформацію про ситуацію на валютному ринку.

Щодо валютного ринку України, то його основними суб'єктами є банки, які мають банківську ліцензію, небанківські фінансові установи, що отримали відповідну ліцензію, оператори поштового зв'язку, а також центральний контрагент – клірингова установа, яка має право здійснювати клірингову діяльність.

Варто зазначити, що більшість валютних операцій банків здійснюється на міжбанківському валютному ринку. Цей сегмент валютного ринку представляє собою систему відносин у сфері торгівлі іноземною валютою між суб'єктами валютного ринку, їх клієнтами та Національним банком України.

Отже, діяльність банків на валютному ринку є складною та багатогранною. Саме банківські установи відіграють ключову роль у функціонуванні валютних відносин, оскільки на них припадає приблизно 85-90 % усіх валютних операцій, що здійснюються на валютних ринках. Це підтверджує їхнє стратегічне значення для розвитку валютної системи та забезпечення стабільності фінансового ринку.

1.2. Види, специфіка та ризиковість діяльності комерційних банків на валютному ринку

Банківська діяльність на валютному ринку є досить багатогранною, оскільки вона пов'язана як із наданням банками широкого спектра фінансових послуг як посередниками валютного ринку, так і зі здійсненням різних валютних розрахункових, платіжних та обмінних операцій. Важливе місце у діяльності комерційних банків на валютному ринку посідають валютні операції, які є традиційним напрямом банківської діяльності.

Відповідно до положень Закону України «Про валюту і валютні операції», валютна операція визначається як операція, що має хоча б одну з таких ознак:

- операція, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності або права вимоги і відповідних зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами та нерезидентами, а також між ними, за винятком операцій між резидентами, якщо предметом є національна валюта;

- операції, пов'язані з торгівлею валютними цінностями;
- транскордонні перекази або переміщення валютних цінностей.

При цьому до валютних цінностей належать:

- національна валюта України (гривня);
- іноземна валюта;
- банківські метали [2].

Під національною валютою України розуміють кілька форм її існування. По-перше, це грошові знаки гривні у вигляді банкнот і монет (у тому числі пам'ятних та ювілейних), які перебувають в обігу на території України та є законним платіжним засобом. До цієї категорії також належать грошові знаки, вилучені з обігу або такі, що підлягають вилученню, але можуть обмінюватися на чинні банкноти і монети.

По-друге, до національної валюти належать кошти в гривнях, що розміщені на рахунках у банках та інших фінансових установах. Крім того,

національна валюта може існувати у формі електронних грошей, які являють собою одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді та використовуються для здійснення платіжних операцій. Електронні гроші випускаються відповідним емітентом і приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж емітент, при цьому вони існують виключно у безготівковій формі.

Окремим різновидом національної валюти є цифрові гроші Національного банку України (е-гривня), які є електронною формою української валюти, що емітується НБУ. Особливості використання е-гривні визначаються Національним банком і можуть передбачати різні напрями застосування. Зокрема, е-гривня може використовуватися для здійснення безготівкових роздрібних платежів, що передбачає можливість використання так званих програмованих грошей. Також вона може застосовуватися під час операцій із віртуальними активами або при здійсненні транскордонних платежів.

Іноземна валюта також може існувати у різних формах. До неї належать іноземні грошові знаки у вигляді банкнот, монет або державних цінних паперів, які перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території іншої держави або групи держав. Також до іноземної валюти відносяться грошові кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, номіновані в грошових одиницях інших країн або міжнародних розрахункових одиницях, зокрема спеціальних правах запозичення [2].

Крім того, іноземна валюта може бути представлена у формі електронних грошей або банківських металів, виражених у грошовій одиниці іноземної держави.

Окремою категорією валютних цінностей є банківські метали, до яких належать дорогоцінні метали у вигляді зливків або порошків, доведені до найвищих проб відповідно до міжнародних стандартів. До таких металів відносять золото, срібло, платину та паладій. Крім того, до банківських металів належать монети, виготовлені з дорогоцінних металів.

Таким чином, валютні операції банків охоплюють широкий спектр операцій із різними видами валютних цінностей і є важливою складовою

діяльності банківських установ на валютному ринку. Їх здійснення сприяє розвитку міжнародних фінансових відносин, забезпечує проведення валютних розрахунків та підтримує ефективне функціонування валютного ринку загалом.

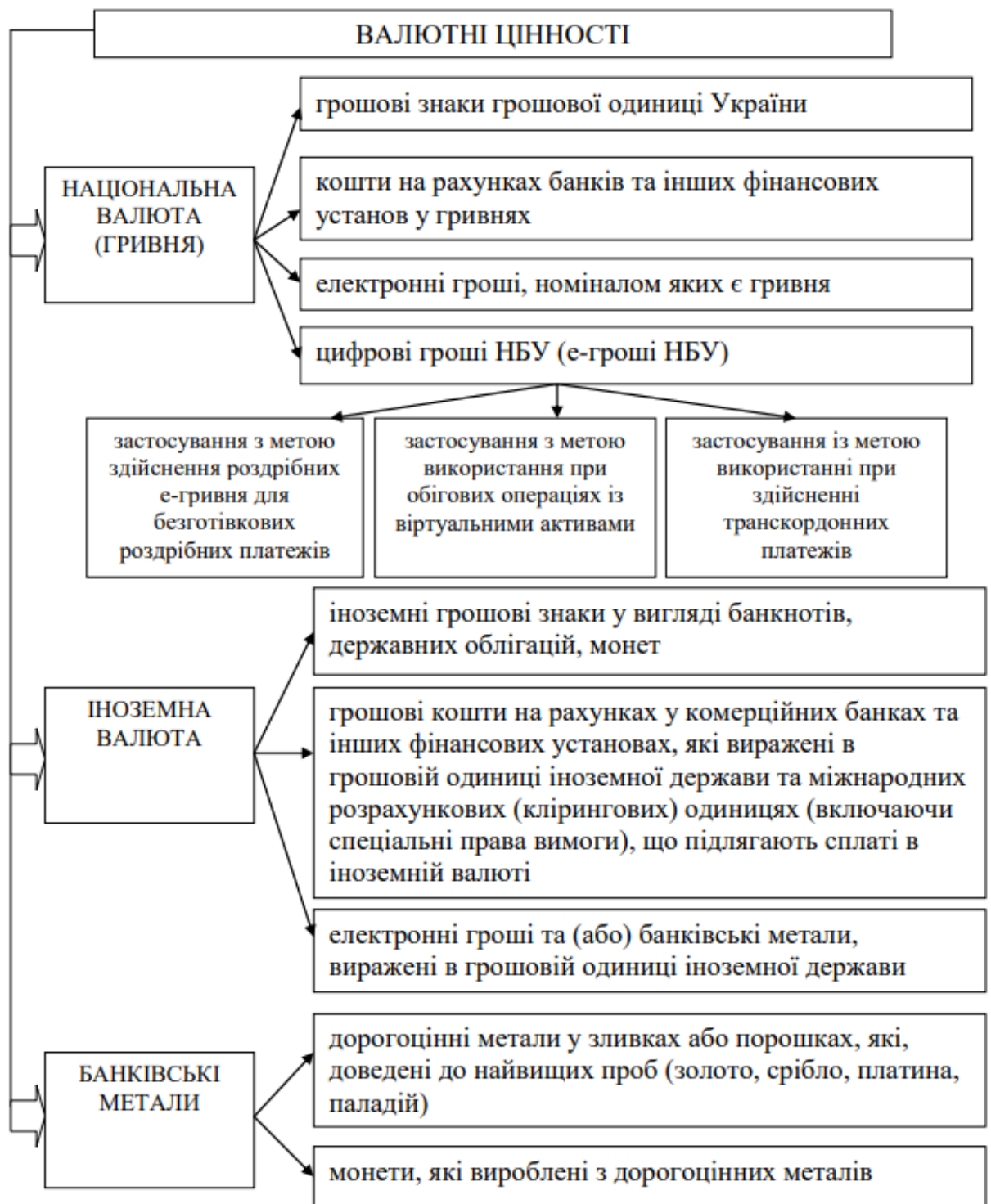

Рис. 1.2 Складові валютних цінностей [27, 140]

Отже, основою здійснення валютних операцій виступають валютні

цінності, які є об'єктом купівлі, продажу та обміну на валютному ринку. Водночас самі валютні операції, що здійснюються комерційними банками, відрізняються за своїм економічним змістом, призначенням, умовами проведення, учасниками та іншими характеристиками. Саме тому важливим є їх систематизація та класифікація.

Класифікаційний поділ валютних операцій дає можливість упорядкувати їх за певними ознаками, а також більш детально дослідити специфіку кожного виду операцій. Такий підхід дозволяє краще зрозуміти механізми функціонування валютного ринку, особливості проведення валютних операцій банками та їх роль у системі міжнародних фінансових відносин.

На основі аналізу наукових джерел та спеціалізованої літератури можна зробити висновок, що валютні операції доцільно класифікувати за різними критеріями. Зокрема, вони можуть поділятися за економічним змістом, за суб'єктами здійснення, за строками виконання операцій, за характером валютних розрахунків, а також за метою їх проведення. Такий поділ дозволяє систематизувати валютні операції та визначити їх місце у структурі банківської діяльності [27, 141].

Таким чином, проведене узагальнення наукових підходів дало змогу систематизувати основні різновиди валютних операцій відповідно до різних класифікаційних ознак, що відображено на рисунку 1.3. Це дозволяє комплексно розглянути структуру валютних операцій, які здійснюють комерційні банки на валютному ринку, та визначити їх особливості залежно від способу здійснення, економічного змісту та ролі у валютних відносинах.

Валютні операції, які здійснюються на валютному ринку, можна класифікувати за різними ознаками, зокрема за терміном проведення, строком виконання та економічним змістом операцій.

Так, за терміном проведення валютні операції поділяються на капітальні та поточні.

Капітальні валютні операції пов'язані з довгостроковими фінансовими вкладеннями або кредитуванням і передбачають термін виконання понад 180

днів. До таких операцій належать інвестиції в основний капітал, надання або отримання довгострокових кредитів, відстрочки платежів за експортно-імпортними операціями, а також портфельні інвестиції.

Натомість поточні валютні операції пов'язані з виконанням зобов'язань у короткостроковому періоді та передбачають здійснення розрахунків у строк до 180 днів.

За строком здійснення валютні операції поділяються на касові та строкові.

Касові валютні операції передбачають негайну поставку валюти або інших валютних цінностей. Як правило, це операції купівлі або продажу іноземної валюти з виконанням зобов'язань не пізніше другого робочого дня після укладення угоди за курсом, погодженим сторонами під час підписання договору.

Строкові валютні операції, у свою чергу, характеризуються тим, що поставка валюти або валютних цінностей здійснюється з відстрочкою на термін, що перевищує два робочі дні. До таких операцій належать форвардні, ф'ючерсні та інші угоди, які використовуються, зокрема, для страхування валютних ризиків.

За типом операцій валютні операції поділяються на конверсійні та депозитні. Конверсійні валютні операції передбачають укладання угод з купівлі або продажу певної кількості валюти однієї держави за валюту іншої держави за узгодженим курсом на визначену дату. Такі операції є одними з найпоширеніших на валютному ринку, оскільки забезпечують процес обміну валют у міжнародних розрахунках.

Депозитні валютні операції пов'язані із залученням коштів у вигляді депозитів у іноземній валюті. У межах таких операцій банки приймають вклади від фізичних та юридичних осіб, а також від інших банківських установ на визначених умовах зберігання та виплати відсотків. Такі операції сприяють акумулюванню валютних ресурсів банківської системи та їх подальшому використанню у фінансовій діяльності [28, 99].

Отже, класифікація валютних операцій дозволяє систематизувати різні види операцій, які здійснюються на валютному ринку, та краще зрозуміти їх

економічну сутність, особливості проведення і значення для функціонування банківської системи та розвитку міжнародних фінансових відносин.

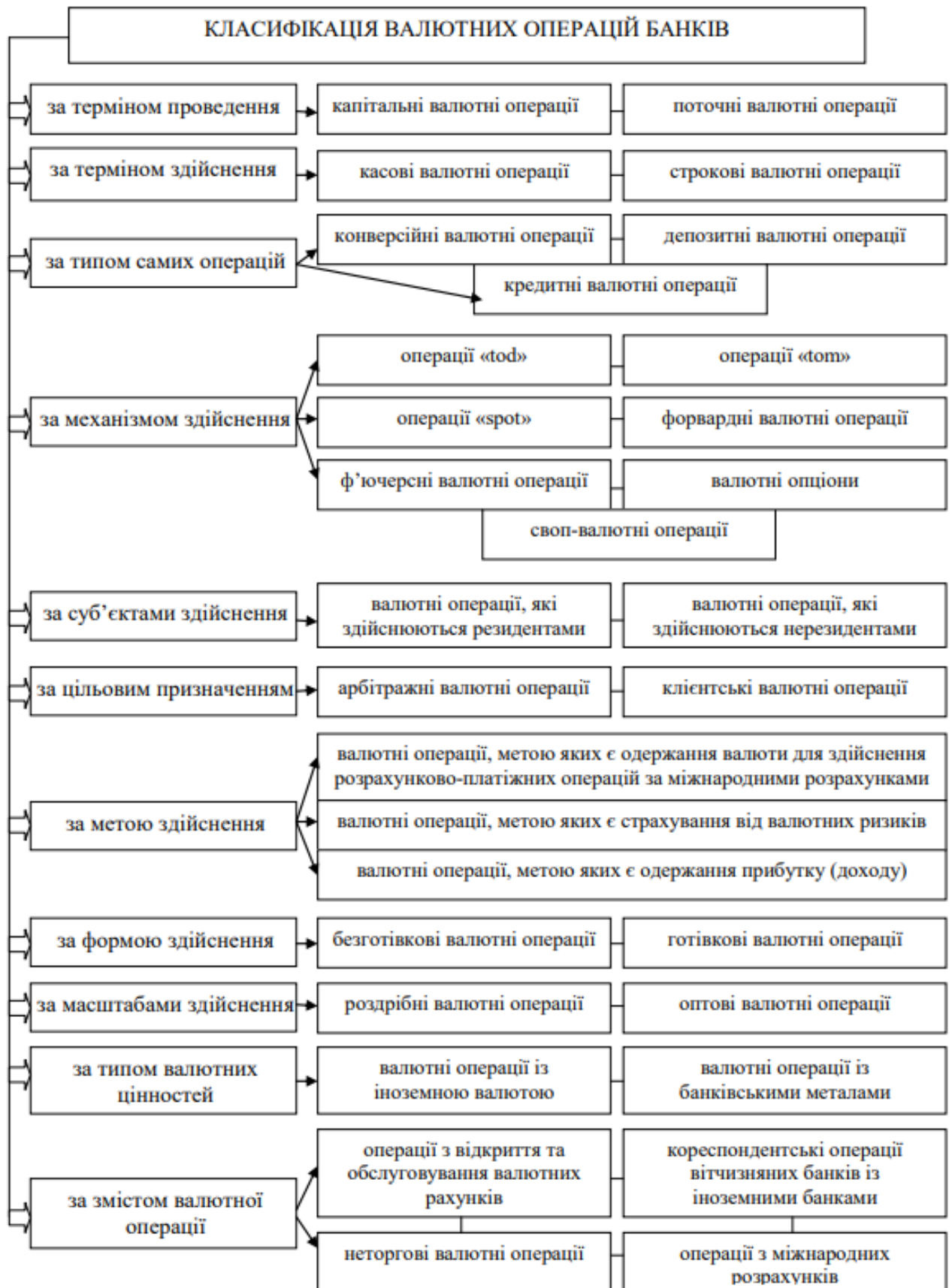

Рис. 1.3 Класифікація валютних операцій банків [28, 99]

Здійснення банками валютних операцій супроводжується значною різноманітністю їх форм, змісту та цільового призначення. Саме тому валютні операції, які реалізуються банківськими установами на валютному ринку, доцільно розглядати не лише як окремі фінансові дії, а як систему взаємопов'язаних операцій, що потребує класифікації за різними ознаками. Такий підхід дозволяє глибше розкрити їх економічну сутність, визначити особливості кожного виду операцій та з'ясувати їх роль у діяльності банків і функціонуванні валютного ринку загалом.

Залежно від змісту, механізму здійснення, учасників та цілей проведення валютні операції поділяються на низку груп. Насамперед, за терміном проведення вони можуть бути капітальними та поточними. Капітальні валютні операції пов'язані з довгостроковим інвестуванням або кредитуванням і передбачають строк виконання понад 180 днів. До них належать, зокрема, інвестиції в основний капітал, надання чи отримання довгострокових позик, портфельні інвестиції та відстрочки платежів за зовнішньоекономічними контрактами. Поточні валютні операції, навпаки, здійснюються у межах 180 днів і пов'язані переважно з поточними міжнародними розрахунками.

За строком виконання валютні операції поділяються на касові та строкові. Касові операції передбачають негайну або майже негайну поставку валюти, як правило, не пізніше другого робочого дня після укладення угоди. Саме до таких операцій належать угоди з купівлі-продажу валюти на умовах швидкого виконання. Строкові валютні операції характеризуються відстроченим виконанням, коли поставка валюти відбувається пізніше ніж через два робочі дні після укладення угоди [28, 100].

За типом валютні операції можуть бути конверсійними, депозитними та кредитними. Конверсійні валютні операції пов'язані з купівлею однієї валюти за іншу за погодженим курсом на визначену дату. Депозитні операції передбачають залучення банками коштів у іноземній валюті від фізичних осіб, юридичних осіб та інших банків на умовах депозиту. Кредитні валютні операції полягають у наданні кредитів в іноземній валюті клієнтам банку або іншим фінансовим

установам.

Окремо виділяють класифікацію валютних операцій за механізмом їх здійснення. До цієї групи належать операції типу *tod*, *tom* і *spot*. Операції *tod* виконуються в день укладення угоди, *tom* – у перший робочий день після її укладення, а *spot* – на другий робочий день після дати укладення договору. Крім них, важливе місце займають форвардні, ф'ючерсні, опціонні та своп-операції.

Форвардні валютні операції передбачають фіксацію обмінного курсу в момент укладення угоди, тоді як сама поставка валюти здійснюється через певний період у майбутньому. Основою такої операції є попередня домовленість сторін щодо обсягу валюти, строку постачання та курсу обміну. Ф'ючерсні валютні операції здійснюються на основі біржових контрактів, які передбачають стандартні умови купівлі-продажу валюти, золота чи інших фінансових інструментів із виконанням у майбутньому. Їх особливістю є стандартизованість умов і можливість обігу контракту на біржі до моменту його виконання.

Опціонні валютні операції базуються на контрактах, які надають одній стороні право купити або продати визначену суму валюти у майбутньому за заздалегідь встановленим курсом. Якщо контракт дає право продати валюту, його називають опціон-пут, якщо купити – опціон-кол. Залежно від умов реалізації розрізняють європейські опціони, які можуть бути виконані лише в дату завершення контракту, та американські, які можуть бути реалізовані в будь-який момент протягом строку дії угоди.

Своп-операції поєднують одночасну купівлю і продаж певної валютної пари з різними строками виконання. Такі операції можуть бути процентними, валютними, валютно-процентними, диференційними або класичними. Їх активно використовують для управління ліквідністю, валютною позицією та ризиками [28, 100].

За суб'єктами здійснення валютні операції поділяються на ті, що проводяться резидентами України, і ті, що здійснюються нерезидентами. За цільовим призначенням валютні операції можуть виконуватися банками у власних інтересах або в інтересах клієнтів. У першому випадку йдеться, зокрема,

про арбітражні валютні операції, метою яких є отримання прибутку за рахунок курсових різниць. Такі операції можуть бути часовими або просторовими, простими чи складними. У другому випадку банки здійснюють клієнтські валютні операції за дорученням фізичних, юридичних осіб чи інших банків.

За метою проведення валютні операції можна поділити на операції для забезпечення міжнародних розрахунків, операції хеджування валютних ризиків та спекулятивні операції, спрямовані на отримання прибутку. За формою здійснення вони можуть бути готівковими або безготівковими, а за масштабами – роздрібними, які здійснюються між банками та клієнтами, та оптовими, що проводяться переважно на міжбанківському валютному ринку.

За видом валютних цінностей валютні операції поділяються на операції з іноземною валютою та операції з банківськими металами. Якщо ж розглядати їх за змістом, то можна виділити операції з відкриття та обслуговування валютних рахунків, кореспондентські операції банків з іноземними фінансовими установами, неторгові валютні операції, міжнародні розрахунки, валютно-обмінні операції та операції з торгівлі банківськими металами з фізичною поставкою.

Для здійснення валютно-обмінних операцій та операцій із банківськими металами банки повинні мати відповідну банківську ліцензію. Вони мають право проводити торгівлю безготівковою іноземною валютою та банківськими металами без фізичної поставки, здійснювати купівлю, продаж і обмін іноземної валюти та металів як на валютному ринку України, так і на міжнародних ринках, проводити власні торговельні операції в межах установлених лімітів відкритої валютної позиції, а також виконувати операції з торгівлі банківськими металами за дорученням клієнтів [29, 255].

Разом з тим банківська діяльність на валютному ринку неминує пов'язана з виникненням валютного ризику. Цей ризик виникає внаслідок дисбалансу між активами і пасивами в різних валютах, а також через можливі несприятливі коливання обмінного курсу. Практично кожна валютна операція містить потенційний ризик, оскільки курс, за яким укладається угода, може відрізнитися

від ринкового курсу на момент її фактичного виконання. У світовій банківській практиці валютний ризик належить до найбільш суттєвих за масштабами можливих втрат, а в Україні він входить до числа найнебезпечніших поряд із кредитним ризиком та ризиком ліквідності. Національний банк України розглядає валютний ризик як складову ринкового ризику, тобто як ризик, що виникає через несприятливі зміни курсів іноземних валют, які впливають на вартість інструментів у торговій та банківській книгах банку.

Управління валютним ризиком передбачає використання різних методів. Одні з них ґрунтуються на уникненні ризику, що передбачає відмову від певних валютних операцій, але водночас може спричиняти втрату доходів. Інші підходи пов'язані з прийняттям ризику та включають його зниження шляхом удосконалення організаційної структури банку, підвищення кваліфікації персоналу, диверсифікації, лімітування, моніторингу та контролю. Також банки можуть покривати можливі втрати за рахунок власних коштів, прибутку або сформованих резервів [35, 88].

Ще одним напрямом управління ризиком є його передача іншим учасникам ринку – страховим, інвестиційним, факторинговим, лізинговим компаніям або іншим банкам. У цьому контексті застосовуються такі інструменти, як страхування, продаж активів, сек'юритизація, факторинг, лізинг, гарантійні угоди, консорціумне чи паралельне кредитування.

Найпоширенішим сучасним методом управління валютним ризиком є хеджування. Воно спрямоване на компенсацію можливих втрат за певною валютною позицією за рахунок доходів від іншого інструмента, який використовується як захисний. За допомогою хеджування банки не стільки усувають ризик повністю, скільки досягають оптимального співвідношення між можливими втратами і витратами на страхування від них.

Методи валютного хеджування, які банки можуть використовувати у своїй діяльності, поділяються на зовнішні, внутрішні, договірні та інші. До зовнішніх належать операції з валютними деривативами – форвардами, ф'ючерсами, свопами та опціонами. Внутрішні методи включають структурне балансування

активів і пасивів, валютне кредитування, інвестиції, формування валютних потоків і створення валютних резервів.

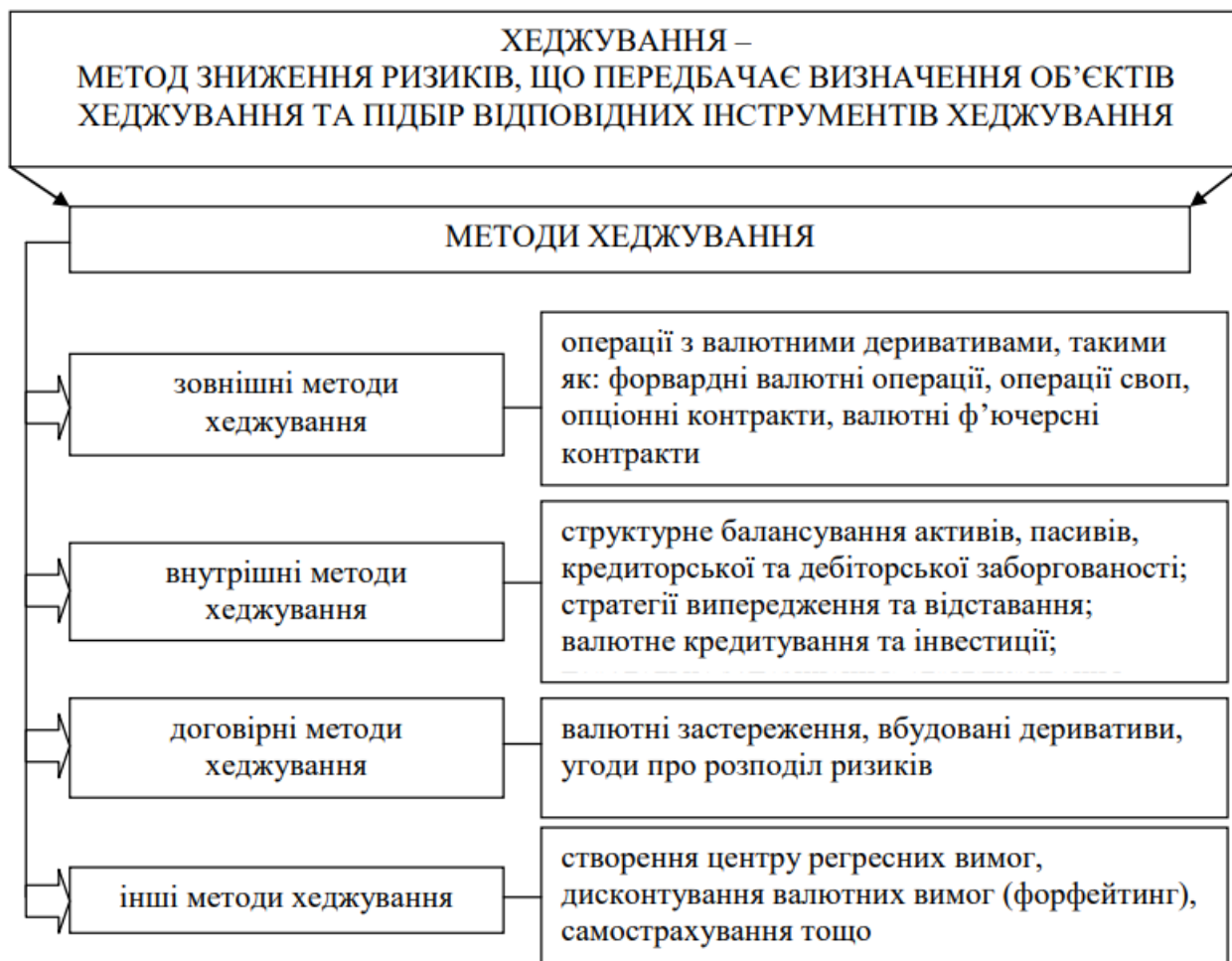

Рис. 1.4 Суть та методи хеджування валютного ризику в банківській діяльності [37, 324]

Договірні методи ґрунтуються на включенні до контрактів валютних застережень або використанні вбудованих деривативів. До інших методів належать самострахування, створення центрів регресних вимог, форфейтинг тощо.

Отже, хеджування слід розглядати не як засіб повного усунення валютного ризику, а як інструмент його раціонального обмеження. Ефективність такого підходу визначається тим, наскільки правильно банк оцінює потенційні збитки, обирає інструменти захисту та співвідносить можливі вигоди з витратами на впровадження хеджування.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ВАЛЮТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ ЗА 2023-2025 РОКИ

2.1 Аналіз показників валютного ринку України за 2023-2025 роки

Валютний ринок України є важливою складовою фінансової системи держави, що забезпечує взаємодію національної економіки з міжнародним фінансовим середовищем. Його функціонування сприяє інтеграції України у світову економіку та відіграє значну роль у стабільному розвитку фінансового ринку країни. У сучасних умовах провідне місце у структурі валютного ринку займає міжбанківський валютний ринок, на якому здійснюється основна частина операцій із купівлі та продажу іноземної валюти.

На валютному ринку України здійснюються операції як із безготівковою, так і з готівковою іноземною валютою, а також з банківськими металами. До основних учасників валютного ринку належать банківські установи, небанківські фінансові організації, клієнти банків та Національний банк України, який виконує регулятивну та контрольну функції.

Стан та розвиток валютного ринку України характеризуються рядом ключових показників, серед яких важливе місце займають обсяги операцій банків з безготівковою іноземною валютою, валютні інтервенції Національного банку України, динаміка обмінного курсу гривні щодо іноземних валют, обсяги операцій із готівковою іноземною валютою, а також рівень офіційних міжнародних резервів держави.

Водночас ефективність функціонування валютного ринку значною мірою залежить від діяльності банківських установ. Банки виступають ключовими посередниками у здійсненні валютних операцій, забезпечуючи купівлю, продаж

та обмін валютних цінностей. При цьому вони прагнуть отримати прибуток, одночасно враховуючи інтереси своїх клієнтів і партнерів, а також дотримуючись вимог законодавства та нормативів, встановлених регуляторними органами.

Динаміку обсягу операцій банків на валютному ринку із іноземною валютою за 2023-2025 роки можна розглянути в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка обсягу операцій банків на валютному ринку України з іноземною валютою за 2023-2025 роки (станом за грудень на кінець року) [41]

млн. дол. США

Показник	2023 рік	2024 рік	2025 рік	Відхилення (+; -)	
				2024/2023	2025/2024
Обсяг операцій банків на валютному ринку України на умовах «тод», «том», «спот» (без операцій НБУ):					
із безготівковою іноземною валютою (млн. дол США в еквіваленті):					
продажу	2 420,6	2 676,1	4 293,2	255,50	1 617,10
купівлі	2 420,6	2 676,1	4 293,2	255,50	1 617,10
інтервенції Національного банку України:					
продажу (млн. дол. США в еквіваленті)	3 559,2	5 284,4	4 461,0	1 725,20	-823,40
купівлі (млн. дол. США в еквіваленті)	6,1	0,4	0,5	-5,70	0,10
із готівковою іноземною валютою (млн. дол США в еквіваленті):					
продажу	2 065,9	2 494,3	2 233,7	428,40	-260,60
купівлі	1 258,4	1 297,7	1 501,7	39,30	204,00
у тому числі обсяг операцій з готівковою іноземною валютою небанківських фінансових установ (млн. дол. США в еквіваленті):					
продажу	1 069,2	1 093,0	1 174,2	23,80	81,20
купівлі	1 068,8	1 090,2	1 171,5	21,40	81,30

Аналіз динаміки обсягів операцій банків на валютному ринку України у 2023-2025 роках свідчить про загальне зростання активності учасників валютного ринку, хоча окремі сегменти демонструють різноспрямовані тенденції.

Насамперед варто відзначити суттєве збільшення обсягів операцій із безготівковою іноземною валютою. Зокрема, обсяг продажу та купівлі валюти

банками на умовах «тод», «том» та «спот» зріс з 2420,6 млн дол. США у 2023 році до 2676,1 млн дол. США у 2024 році, а у 2025 році досяг 4293,2 млн дол. США. Таким чином, у 2024 році відбулося зростання на 255,5 млн дол. США, а у 2025 році – ще на 1617,1 млн дол. США, що свідчить про значне пожвавлення безготівкових валютних операцій на міжбанківському ринку.

Щодо інтервенцій Національного банку України, то спостерігається дещо інша тенденція. Обсяг продажу валюти НБУ у 2023 році становив 3559,2 млн дол. США, у 2024 році збільшився до 5284,4 млн дол. США, що свідчить про активне втручання регулятора з метою стабілізації валютного ринку. Однак у 2025 році цей показник зменшився до 4461,0 млн дол. США, що може свідчити про поступове послаблення потреби у значних валютних інтервенціях та часткову стабілізацію валютного ринку. Водночас обсяг купівлі валюти НБУ залишався незначним упродовж усього періоду.

Аналіз операцій з готівковою іноземною валютою також демонструє певні зміни. Обсяг продажу готівкової валюти зріс з 2065,9 млн дол. США у 2023 році до 2494,3 млн дол. США у 2024 році, проте у 2025 році зменшився до 2233,7 млн дол. США. Натомість обсяг купівлі готівкової валюти населенням поступово збільшувався: з 1258,4 млн дол. США у 2023 році до 1297,7 млн дол. США у 2024 році та 1501,7 млн дол. США у 2025 році, що свідчить про зростання попиту на іноземну валюту.

Схожі тенденції спостерігаються і в операціях небанківських фінансових установ із готівковою валютою. Обсяг продажу валюти такими установами зріс з 1069,2 млн дол. США у 2023 році до 1093,0 млн дол. США у 2024 році та 1174,2 млн дол. США у 2025 році. Аналогічна динаміка характерна і для операцій з купівлі валюти, обсяг яких збільшився з 1068,8 млн дол. США до 1171,5 млн дол. США у досліджуваному періоді.

Отже, результати аналізу свідчать про поступове пожвавлення валютних операцій в Україні у 2023-2025 роках. Найбільш динамічне зростання спостерігається у сегменті безготівкових валютних операцій, тоді як роль інтервенцій Національного банку поступово зменшується. Водночас зростання

попиту на готівкову валюту з боку населення та активність небанківських фінансових установ свідчать про збереження значної ролі готівкового валютного сегмента в структурі валютного ринку України.

Проаналізуємо операції фізичних осіб з купівлі/продажу іноземної валюти за 2023-2025 роки (Рис. 2.1).

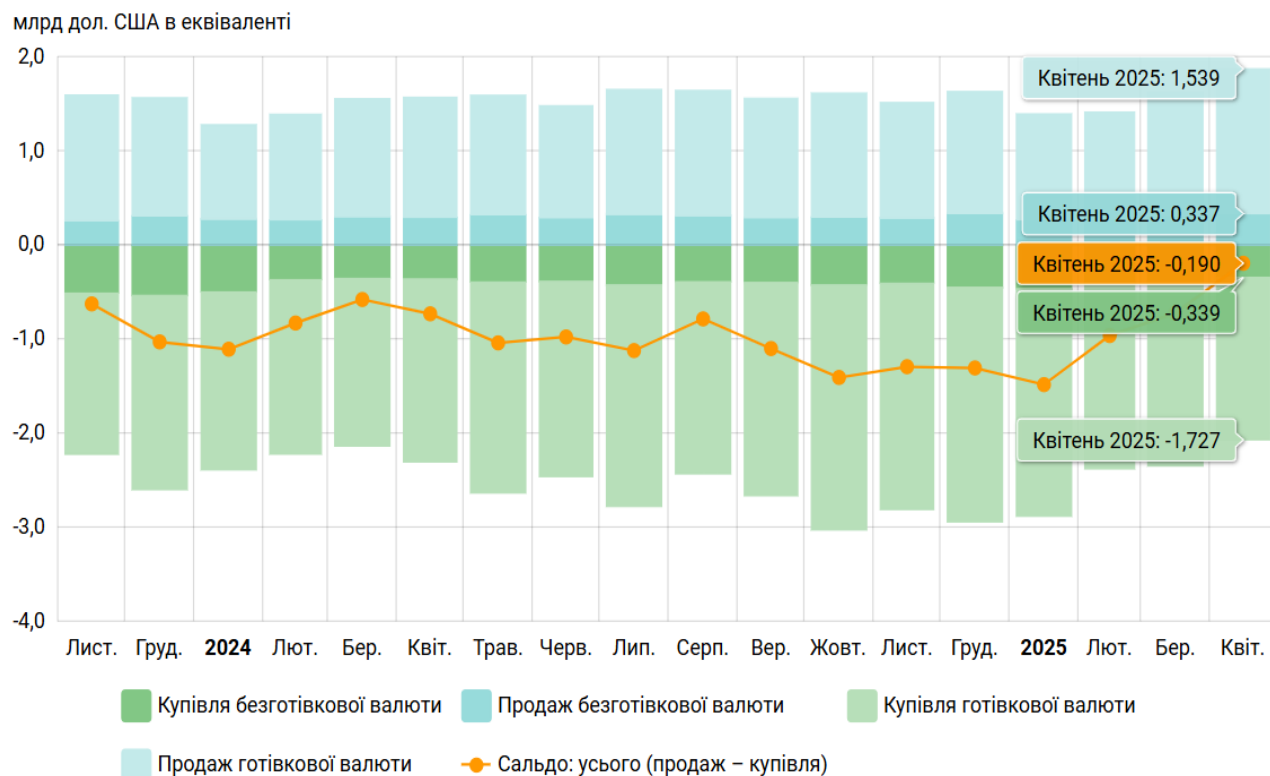

Рис. 2.1 Операції фізичних осіб з купівлі/продажу іноземної валюти за 2023-2025 роки, млрд. дол. США [41]

На поданому графіку відображено динаміку операцій банків на валютному ринку України (купівля та продаж готівкової і безготівкової іноземної валюти) протягом періоду з кінця 2023 року до квітня 2025 року, а також показано сальдо валютних операцій (різницю між продажем і купівлею валюти).

Загалом графік демонструє, що протягом аналізованого періоду обсяги продажу безготівкової іноземної валюти стабільно перевищують обсяги її купівлі. Це свідчить про активну участь банків у валютному ринку та про значний обсяг валютних надходжень у банківську систему, зокрема від зовнішньоекономічної діяльності, міжнародної допомоги або валютної виручки підприємств.

Водночас операції з готівковою іноземною валютою мають дещо іншу динаміку. Обсяги купівлі готівкової валюти населенням у багатьох місяцях перевищують її продаж банкам, що відображає підвищений попит на іноземну валюту з боку населення в умовах економічної та політичної нестабільності. Така тенденція характерна для періодів невизначеності, коли населення намагається зберігати заощадження у більш стабільних валютах.

Лінія сальдо (помаранчева) на графіку протягом усього періоду перебуває у від'ємній зоні, що означає переважання купівлі валюти над її продажем. Значення сальдо коливається приблизно в межах від $-0,6$ до $-1,7$ млрд дол. США, що свідчить про постійний чистий попит на іноземну валюту на ринку. Найбільш від'ємні значення спостерігаються наприкінці 2024 – на початку 2025 року, коли дисбаланс між купівлею та продажем валюти посилюється.

Станом на квітень 2025 року продаж безготівкової валюти становить приблизно 1,539 млрд дол., тоді як її купівля – близько 0,337 млрд дол.. У сегменті готівкової валюти також зберігається значний обсяг операцій, проте загальне сальдо валютного ринку залишається від'ємним і становить приблизно $-0,190$ млрд дол. США, що підтверджує збереження попиту на валюту.

Отже, аналіз графіка свідчить про те, що валютний ринок України у досліджуваній період характеризується стабільною активністю банків та постійним попитом на іноземну валюту. Незважаючи на певні коливання обсягів валютних операцій у різні місяці, загальна тенденція свідчить про збереження від'ємного валютного сальдо, що відображає підвищений попит на іноземну валюту з боку економічних суб'єктів та населення.

На рисунку 2.2 відображено динаміку валютних операцій клієнтів банків та міжбанківських операцій (з урахуванням операцій з НБУ) упродовж періоду приблизно з березня 2023 року до травня 2025 року. Дані представлені у млрд дол. США в еквіваленті та показують обсяги купівлі валюти клієнтами банків, її продажу, а також обсяги міжбанківських операцій.

Передусім варто зазначити, що обсяги купівлі валюти клієнтами банків протягом усього періоду стабільно перевищують обсяги її продажу, що видно з

більш значних від'ємних значень стовпчиків.

млрд дол. США в еквіваленті

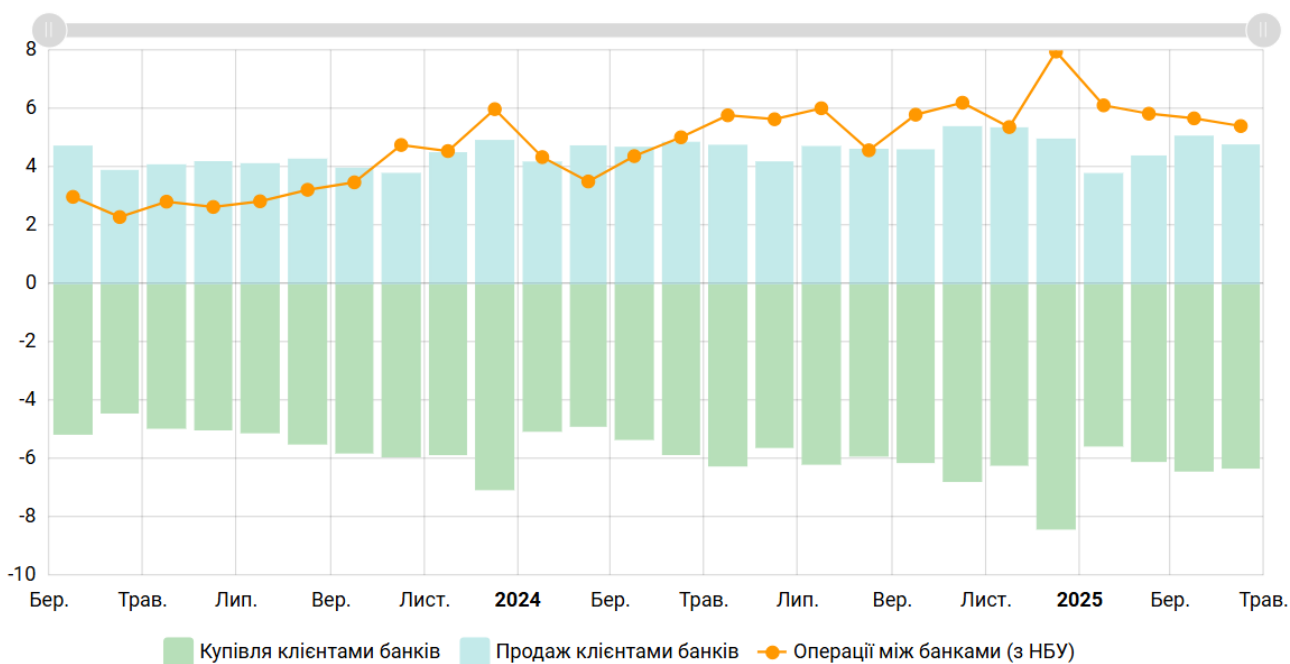

Рис. 2.2 Операції на безготівковому валютному ринку за 2023-2025 роки, млрд. дол. США [41]

Це свідчить про збереження підвищеного попиту на іноземну валюту з боку населення та бізнесу. Така ситуація є типовою для економік, що функціонують в умовах макроекономічної нестабільності, коли економічні суб'єкти намагаються диверсифікувати свої активи та зберігати кошти у більш стабільних валютах.

Обсяги продажу валюти клієнтами банків протягом досліджуваного періоду коливаються приблизно в межах 3,5–5,5 млрд дол. США, демонструючи відносно стабільну динаміку. У 2024-2025 роках спостерігається певне зростання цих обсягів, що може бути пов'язано зі збільшенням валютної виручки експортерів, активізацією зовнішньоекономічної діяльності або надходженням міжнародної фінансової допомоги.

Водночас обсяги купівлі валюти клієнтами банків є значно більшими і в окремі періоди перевищують 6-8 млрд дол. США. Найбільший сплеск попиту на валюту спостерігається на початку 2025 року, коли обсяг купівлі досягає максимального значення за весь період. Це може бути пов'язано із сезонними

чинниками, зростанням імпорتنих операцій або посиленням очікувань щодо можливих змін валютного курсу.

Лінія на графіку відображає операції між банками (включаючи операції з Національним банком України). Вона демонструє поступове зростання обсягів таких операцій упродовж 2023-2025 років. Якщо на початку періоду їх рівень становив приблизно 2-3 млрд дол. США, то у 2024-2025 роках він зростає до 5–7 млрд дол. США, а на початку 2025 року навіть перевищує 7 млрд дол. США. Це свідчить про підвищення активності на міжбанківському валютному ринку та більш активну участь банків у перерозподілі валютних ресурсів.

Загалом графік демонструє, що валютний ринок України у досліджуваний період характеризується високою активністю учасників та значними обсягами операцій. Попри певні коливання, ключовою тенденцією є стабільно високий попит на іноземну валюту з боку клієнтів банків, що частково компенсується міжбанківськими операціями та участю Національного банку України у регулюванні валютного ринку.

Динаміку обсягу валютних інтервенцій Національного банку України за 2023-2025 роки можна розглянути на рисунку 2.3.

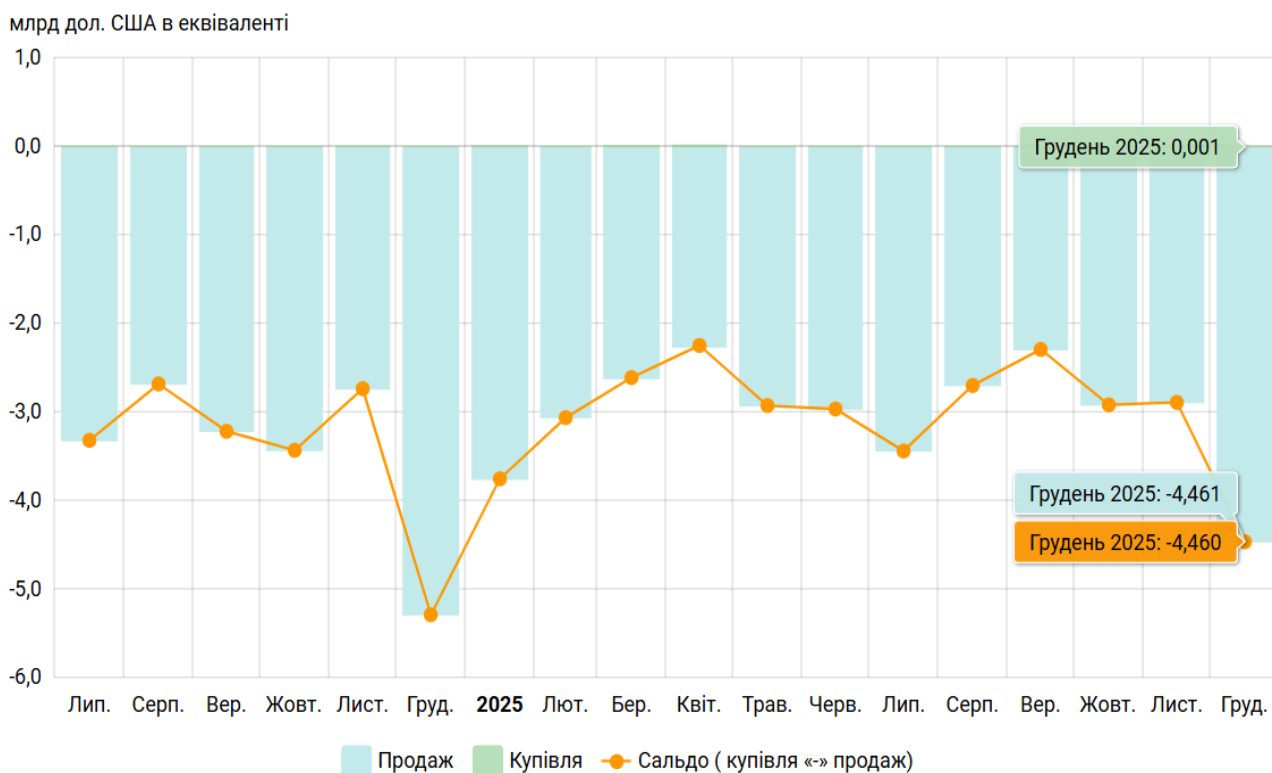

Рис.2.3 Динаміка обсягу валютних інтервенцій НБУ за 2024-2025 роки [41]

На поданому графіку відображено динаміку валютних інтервенцій Національного банку України протягом 2024-2025 років, зокрема обсяги купівлі та продажу іноземної валюти, а також сальдо валютних інтервенцій (різницю між купівлею та продажем валюти). Дані наведені у млрд дол. США в еквіваленті.

Загалом графік свідчить про те, що протягом аналізованого періоду Національний банк України переважно здійснював продаж іноземної валюти на валютному ринку, що підтверджується від'ємними значеннями сальдо інтервенцій. Це означає, що обсяги продажу валюти значно перевищували її купівлю, що є характерним для періоду підвищеного попиту на іноземну валюту та необхідності підтримання стабільності національної грошової одиниці.

Упродовж більшості місяців досліджуваного періоду сальдо валютних інтервенцій коливається в межах приблизно від -2,5 до -3,5 млрд дол. США, що свідчить про постійну участь НБУ у валютному ринку з метою збалансування попиту та пропозиції валюти. Найбільший обсяг інтервенцій спостерігається наприкінці 2024 року, коли сальдо знижується до приблизно -5,3 млрд дол. США, що вказує на значне зростання попиту на іноземну валюту та необхідність активнішого втручання регулятора.

У 2025 році динаміка валютних інтервенцій демонструє певну стабілізацію. Значення сальдо поступово коливається у межах -2,5 – -3,5 млрд дол. США, що свідчить про відносно рівномірне регулювання валютного ринку. Однак навіть у цей період НБУ продовжує активно здійснювати продаж іноземної валюти для підтримання макроекономічної стабільності та стримування девальваційного тиску на гривню.

Станом на грудень 2025 року обсяг продажу іноземної валюти становить близько 4,461 млрд дол. США, тоді як купівля є мінімальною – приблизно 0,001 млрд дол. США, у результаті чого сальдо валютних інтервенцій становить близько -4,460 млрд дол. США. Це підтверджує, що регулятор і надалі використовує валютні інтервенції як важливий інструмент стабілізації валютного ринку.

Отже, аналіз графіка свідчить про активну роль Національного банку

України у регулюванні валютного ринку протягом 2023-2025 років. Переважання продажу іноземної валюти над її купівлею вказує на значний попит на валюту з боку економічних суб'єктів, а також на необхідність підтримання стабільності обмінного курсу гривні в умовах економічних викликів та воєнного стану.

Ще одним важливим показником, який потребує значної уваги, є обсяг міжнародних офіційних резервів в іноземній валюті. Саме ці резерви використовуються для здійснення валютних інтервенцій на ринку та виступають джерелом забезпечення платежів органів державної влади. Управління міжнародними резервами здійснюється з урахуванням кількох ключових критеріїв, серед яких у порядку пріоритетності виділяють надійність (безпеку) активів, їх ліквідність та рівень дохідності.

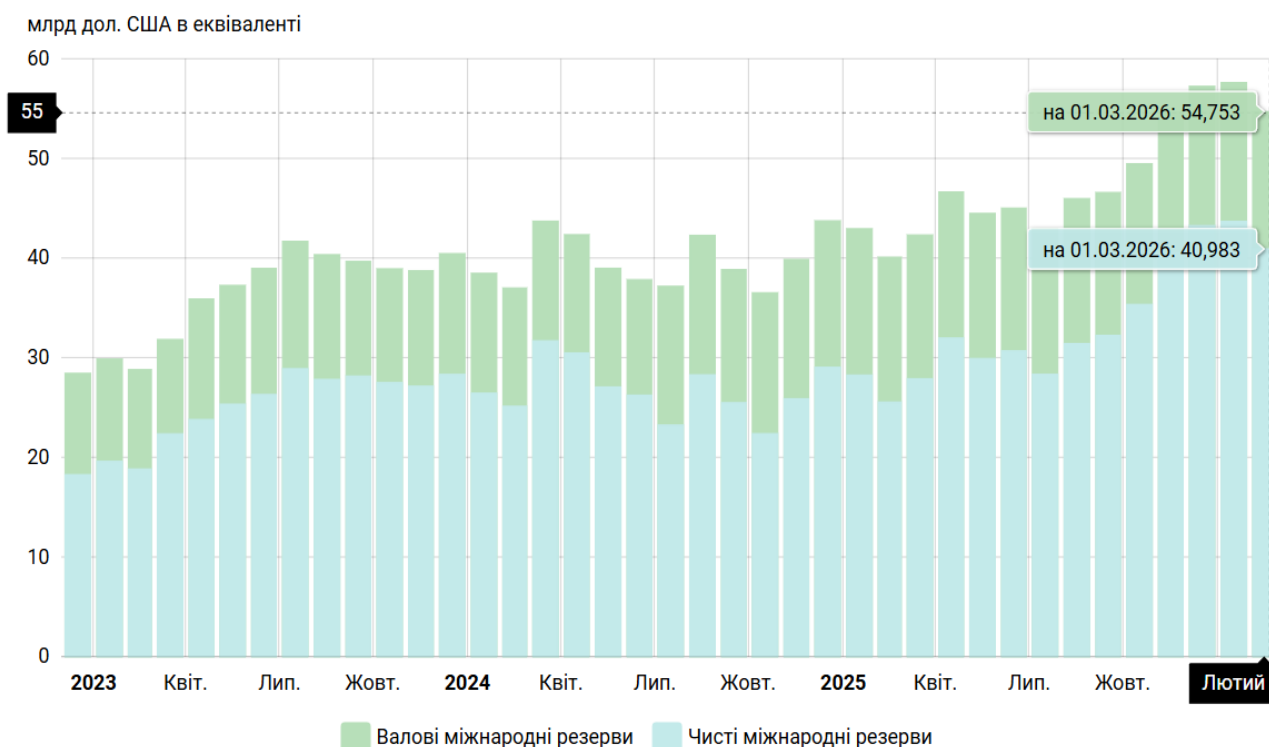

Рис. 2.4. Динаміка обсягу міжнародних валютних резервів України станом за 2023-2026 роки, млрд дол США [41]

На поданому графіку відображено динаміку валових та чистих міжнародних резервів України у 2023 – початку 2026 року (у млрд дол. США в еквіваленті). Показники демонструють зміну обсягів резервів протягом

досліджуваного періоду та дозволяють оцінити їх роль у забезпеченні фінансової стабільності держави.

Загалом графік свідчить про поступове зростання міжнародних резервів України протягом аналізованого періоду. Якщо на початку 2023 року обсяг валових міжнародних резервів становив близько 28-30 млрд дол. США, то вже упродовж року спостерігається їх поступове збільшення, яке досягає приблизно 40-42 млрд дол. США. Така динаміка пояснюється надходженням міжнародної фінансової допомоги, валютної виручки від експорту, а також активною політикою Національного банку України щодо управління резервними активами.

У 2024 році обсяги міжнародних резервів демонструють певні коливання, однак загалом залишаються на відносно високому рівні – у межах 37-44 млрд дол. США. Такі коливання можуть бути пов'язані з проведенням валютних інтервенцій НБУ, обслуговуванням державного боргу та змінами у потоках зовнішнього фінансування.

Найбільш помітне зростання резервів спостерігається у 2025 році, коли їх обсяг поступово перевищує 45 млрд дол. США, а наприкінці року наближається до 50 млрд дол. США. Паралельно зростають і чисті міжнародні резерви, що свідчить про зміцнення фінансової позиції держави та підвищення можливостей Національного банку щодо підтримання стабільності валютного ринку.

Станом на 1 березня 2026 року валові міжнародні резерви України становлять близько 54,753 млрд дол. США, тоді як чисті міжнародні резерви досягли приблизно 40,983 млрд дол. США. Це є найвищим показником за весь період, представлений на графіку.

Отже, аналіз динаміки міжнародних резервів свідчить про поступове зміцнення валютно-фінансової позиції України. Зростання обсягів резервів створює додаткові можливості для проведення валютних інтервенцій, підтримання стабільності національної валюти, виконання міжнародних зобов'язань держави та забезпечення загальної макроекономічної стабільності.

Розглянеом обсяги міжнародних резервів України станом на 01.03.2026 року в розрізі валют (в еквіваленті млрд. дол. США) на рисунку 2.5.

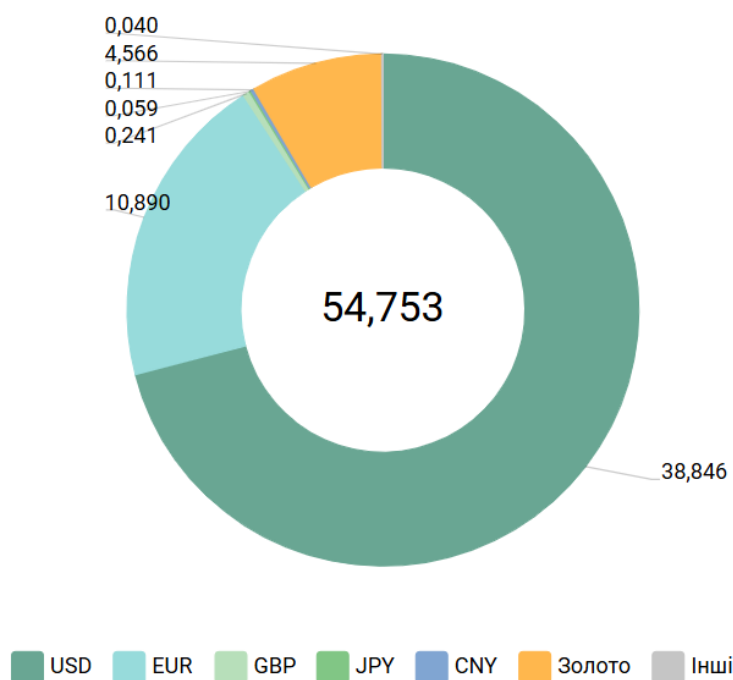

Рис. 2.5 Структура міжнародних валютних резервів України станом на 01.03.2026 року в розрізі валют (в еквіваленті млрд.дол. США) [41]

На поданій діаграмі відображено структуру міжнародних валютних резервів України станом на 01.03.2026 року в розрізі основних валют та активів. Загальний обсяг резервів становить 54,753 млрд дол. США в еквіваленті.

Найбільшу частку в структурі резервів займають активи, номіновані в доларах США – 38,846 млрд дол., що свідчить про домінуючу роль цієї валюти у формуванні резервних активів держави. Така структура є характерною для більшості країн світу, оскільки долар США залишається основною міжнародною резервною валютою та широко використовується у світовій торгівлі й фінансових розрахунках.

Другу за величиною частку резервів становлять активи в євро, обсяг яких дорівнює 10,890 млрд дол. Значна частка євро пояснюється активними економічними зв'язками України з країнами Європейського Союзу, які є ключовими торговельними партнерами держави.

Помітну частку резервів також становить золото, обсяг якого складає 4,566 млрд дол. Наявність золота в структурі резервів виконує функцію додаткового страхового активу, що підвищує фінансову стабільність держави та забезпечує

диверсифікацію резервного портфеля.

Інші валюти займають значно меншу частку резервів. Зокрема, британський фунт стерлінгів становить приблизно 0,241 млрд дол., японська єна – 0,111 млрд дол., китайський юань – 0,059 млрд дол., а інші резервні активи – близько 0,040 млрд дол.

Отже, структура міжнародних резервів України є диверсифікованою, однак із суттєвим переважанням долара США. Така структура дозволяє Національному банку України забезпечувати стабільність валютного ринку, ефективно проводити валютні інтервенції, виконувати міжнародні фінансові зобов'язання та підтримувати макроекономічну стабільність держави.

2.2 Оцінка динаміки обмінного курсу в Україні за 2023-2025 роки

Вартість національної валюти є змінною величиною, на яку постійно впливають різноманітні економічні процеси. У кожній країні формуються власні тенденції розвитку макроекономічних показників, що безпосередньо відображаються на динаміці валютного курсу. До чинників, які впливають на його формування, належать: рівень національного доходу; обсяг грошової маси в обігу; темпи інфляції; стан зовнішньоторговельного балансу країни.

Саме ці показники відіграють важливу роль під час аналізу та прогнозування змін валютного курсу.

Після проголошення незалежності Україна зіткнулася з рядом складних економічних проблем, які суттєво вплинули на стабільність національної валюти. Особливо відчутним фактором дестабілізації економіки стала військова агресія росії, що призвела до значних фінансових та економічних втрат.

В умовах воєнного стану діяльність Національного банку України була спрямована насамперед на забезпечення фінансової стійкості держави. Основними пріоритетами регулятора стали:

- фінансова підтримка потреб оборонної сфери;
- забезпечення безперебійного функціонування банківської системи та платіжної інфраструктури;
- стримування інфляційних процесів і стабілізація валютного курсу;
- ефективне управління міжнародними резервами для підтримання макроекономічної стабільності.

Як головний фінансовий регулятор країни, НБУ активно здійснює операції на міжбанківському валютному ринку. Такі дії спрямовані на покриття дефіциту іноземної валюти, згладжування різких коливань курсу гривні, а також формування офіційного курсу національної валюти щодо іноземних валют і банківських металів.

Загалом валютний ринок України зазнав суттєвих трансформацій під впливом воєнних подій та економічних викликів. У цих умовах валютна політика Національного банку України орієнтована на збереження фінансової стабільності та підтримання контрольованої динаміки валютного курсу. Подальший розвиток валютного ринку значною мірою залежатиме від стану макроекономічних показників, обсягів міжнародної фінансової підтримки та ефективності заходів економічного регулювання.

Для детального дослідження динаміки валютного курсу за 2023-2025 роки варто розглянути таблицю 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка валютного курсу в Україні за 2023-2025 роки [41]

Показник	2023 рік	2024 рік	2025 рік	Відхилення (+; -)			
				2024/2023		2025/2024	
				грн.	%	грн.	%
Офіційний курс гривні:							
до долара США (за 1 од.)	36,57	40,15	41,69	3,58	9,79	1,54	3,84
до євро (за 1 од.)	39,56	43,45	47,06	3,89	9,83	3,61	8,31
до злотого (за 1 од.)	8,71	10,09	11,1	1,38	15,84	1,01	10,01

Таблиця відображає динаміку офіційного курсу гривні до основних валют

у 2023-2025 роках, що дає можливість оцінити зміни вартості національної валюти протягом досліджуваного періоду.

Аналіз даних свідчить про поступове послаблення гривні відносно іноземних валют. Зокрема, офіційний курс гривні до долара США у 2023 році становив 36,57 грн за 1 дол., у 2024 році зріс до 40,15 грн, а у 2025 році досяг 41,69 грн за долар США. Таким чином, у 2024 році порівняно з 2023 роком курс долара зріс на 3,58 грн або 9,79 %, тоді як у 2025 році порівняно з 2024 роком збільшення становило 1,54 грн або 3,84 %. Це свідчить про поступову девальвацію гривні, однак темпи зростання курсу у 2025 році дещо сповільнилися.

Схожа тенденція простежується і щодо курсу гривні до євро. У 2023 році він становив 39,56 грн за 1 євро, у 2024 році зріс до 43,45 грн, а у 2025 році – до 47,06 грн за євро. Відповідно, у 2024 році відбулося зростання курсу на 3,89 грн або 9,83 %, а у 2025 році – ще на 3,61 грн або 8,31 %. Це свідчить про більш суттєве знецінення гривні відносно євро порівняно з долларом США.

Аналіз курсу гривні до злотого також демонструє тенденцію до зростання. У 2023 році курс становив 8,71 грн, у 2024 році – 10,09 грн, а у 2025 році – 11,1 грн за 1 злотий. У 2024 році зростання становило 1,38 грн або 15,84 %, що є найвищим показником серед представлених валют, а у 2025 році курс зріс ще на 1,01 грн або 10,01 %.

Отже, результати аналізу свідчать про загальну тенденцію до девальвації гривні протягом 2023-2025 років відносно основних іноземних валют. Найбільш значне зростання курсу спостерігається щодо злотого та євро. Такі зміни можуть бути зумовлені впливом воєнного стану, макроекономічними факторами, інфляційними процесами та коливаннями на міжнародних валютних ринках. Водночас поступове уповільнення темпів зростання курсу свідчить про відносну стабілізацію валютного ринку завдяки заходам монетарної політики Національного банку України.

Наочно можна розглянути дану динаміку на рисунку 2.6.

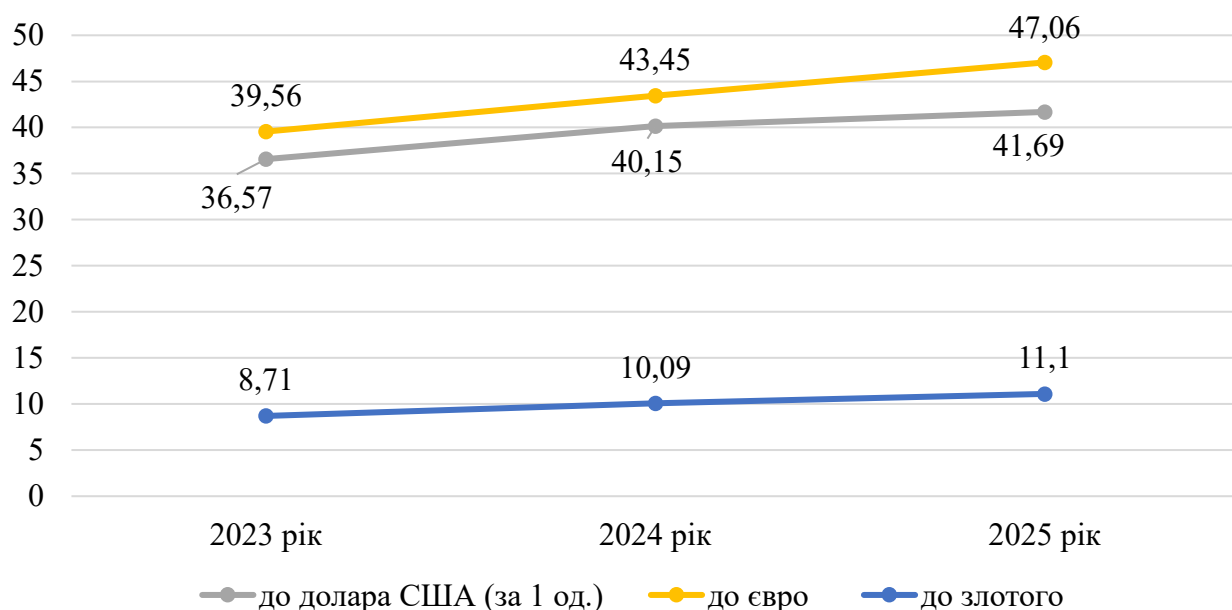

Рис. 2.6 Динаміка курсу гривні до USD, EUR, PLN у 2023-2025 роках [41]

Повномасштабна війна стала ключовою подією для економіки України, яка повністю змінила всі прогнози та очікування щодо її розвитку у 2022 році, а також суттєво вплинула на стан світової економіки. Водночас події цього періоду продемонстрували, що українська економіка здатна адаптуватися до нових складних умов і продовжує функціонувати, незважаючи на значні виклики.

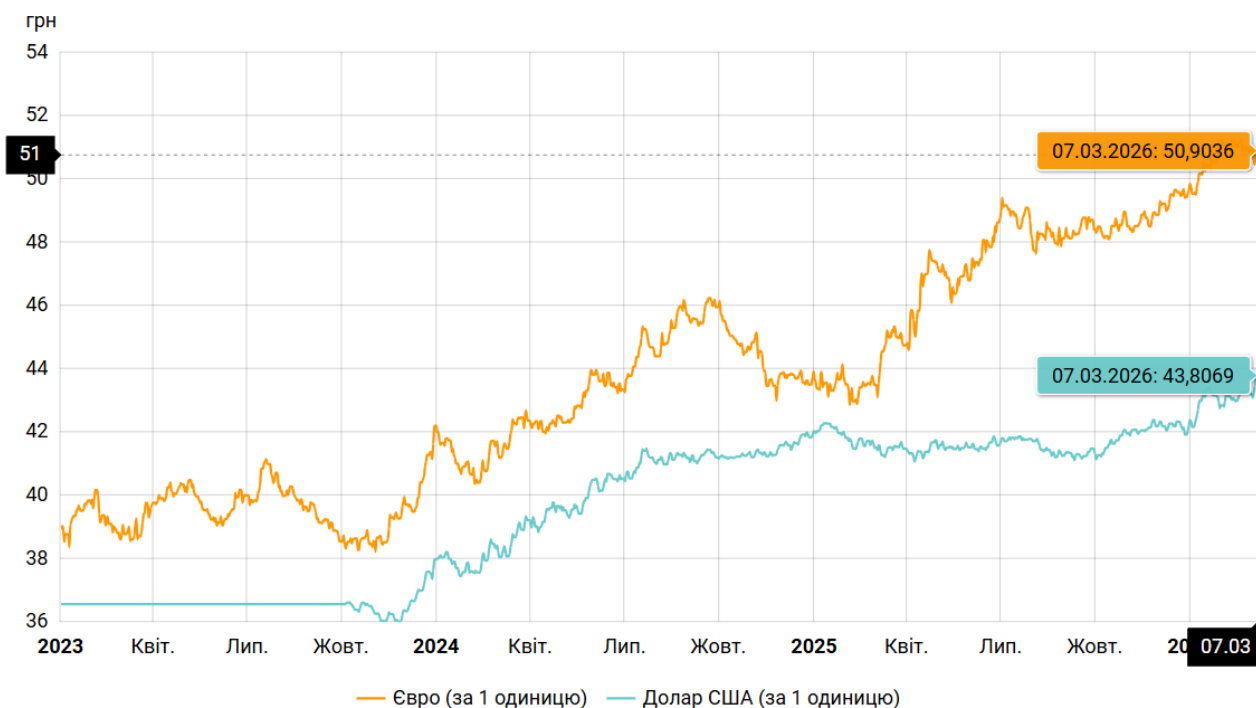

Рис. 2.7 Динаміка курсу гривні до USD, EUR за 2023-2026 роки (в розрізі місяців) [41]

На поданому графіку відображено динаміку курсу гривні до долара США та євро у період 2023-2026 років. Дані демонструють поступову зміну вартості національної валюти під впливом макроекономічних факторів та ситуації на валютному ринку.

Загалом графік свідчить про тенденцію до поступового зростання курсу іноземних валют відносно гривні, що означає її послаблення протягом досліджуваного періоду. Курс долара США на початку 2023 року становив близько 36-37 грн за 1 дол., проте в подальшому поступово зростає. Упродовж 2024 року спостерігається його підвищення до приблизно 39-41 грн, а у 2025 році курс коливається переважно в межах 41-42 грн за долар США. Станом на 7 березня 2026 року курс долара досяг приблизно 43,81 грн за 1 дол., що свідчить про поступове знецінення гривні у довгостроковій перспективі.

Щодо євро, динаміка є більш вираженою. На початку аналізованого періоду курс становив близько 38-39 грн за 1 євро, проте вже у 2024 році він зріс до 41-43 грн, а у 2025 році перевищив 46-48 грн за євро. Станом на 7 березня 2026 року курс євро досяг приблизно 50,90 грн за 1 євро, що є найвищим показником за представлений період.

Крім загальної тенденції до зростання, графік демонструє і періодичні коливання валютного курсу, що є типовим для валютного ринку. Такі зміни можуть бути зумовлені впливом інфляційних процесів, станом платіжного балансу, зовнішньоекономічною кон'юнктурою, обсягами міжнародної фінансової допомоги, а також валютною політикою Національного банку України.

Отже, аналіз графіка свідчить про поступову девальвацію гривні щодо долара США та особливо євро у 2023-2026 роках. Попри це, валютний курс змінюється відносно поступово без різких стрибків, що свідчить про проведення Національним банком України політики контрольованої курсової стабілізації та активне використання інструментів валютного регулювання.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВАЛЮТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

3.1 Зарубіжний досвід функціонування валютного ринку

Сучасний валютний ринок являє собою складну систему економічних та організаційних взаємозв'язків між учасниками міжнародних фінансових відносин. Його функціонування охоплює широкий спектр операцій, серед яких валютні розрахунки, обслуговування зовнішньоторговельних угод, надання фінансових послуг, здійснення міжнародних інвестицій та інші операції, що потребують використання та обміну іноземних валют.

Активний розвиток валютного ринку значною мірою зумовлений технологічним прогресом і впровадженням сучасних торговельних технологій. Особливо помітною тенденцією останніх років стало поширення електронних торговельних платформ, які забезпечують швидкість проведення операцій та підвищують ефективність валютної торгівлі. Важливу роль у цьому процесі відіграє розвиток алгоритмічної торгівлі, яка дає можливість автоматизувати процес укладання валютних угод.

Унаслідок активізації інтеграційних процесів валютні ринки набувають дедалі більшого значення у світовій фінансовій системі. Валютні операції становлять значну частку банківських транзакцій у багатьох країнах світу. Однією з основних тенденцій розвитку міжнародного валютного ринку є зростання обсягів торгівлі та розширення кола держав, що беруть участь у валютних операціях.

У структурі валютних інструментів провідну роль відіграють операції типу «своп», частка яких становить близько 47,1% загального обороту світового

валютного ринку. Популярність таких операцій пояснюється їх активним використанням у міжбанківських угодах та позабіржових форвардних контрактах. Значну частку валютного ринку займають також спот-операції, які становлять приблизно 33,9% загального обсягу валютних операцій і широко використовуються у позабіржовому сегменті валютної торгівлі [32, 93].

Меншу частку у структурі валютного ринку займають опціони та інші фінансові інструменти. Водночас варто зазначити, що зростання валютного ринку значною мірою пов'язане зі збільшенням обсягів форвардних валютних контрактів, частка яких зросла на 6,6%. Крім того, ф'ючерсні та опціонні контракти також демонструють позитивну динаміку, збільшивши свою частку з 4,7% до 7,3%.

Досвід зарубіжних країн показує, що розвиток валютного ринку супроводжується вдосконаленням національного валютного законодавства. Це пов'язано з активізацією міжнародних економічних зв'язків, появою нових фінансових інституцій та необхідністю адаптації національних економік до глобальних фінансових процесів. У зв'язку з цим багато країн здійснюють реформування валютної політики, розширюють інструменти регулювання валютного ринку та поступово зменшують рівень державного контролю за валютними операціями.

Важливу роль у функціонуванні валютного ринку відіграє ефективна система валютного регулювання. Вона є складовою державної економічної політики та визначає правила діяльності учасників валютного ринку, а також механізми контролю за здійсненням валютних операцій. Відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції», валютне регулювання розглядається як діяльність Національного банку України, а в окремих випадках – Кабінету Міністрів України, спрямована на встановлення порядку здійснення валютних операцій суб'єктами ринку та фінансовими установами.

Основні режими національного валютного регулювання, залежно від рівня державного втручання у функціонування валютного ринку, представлені на рисунку 3.1.

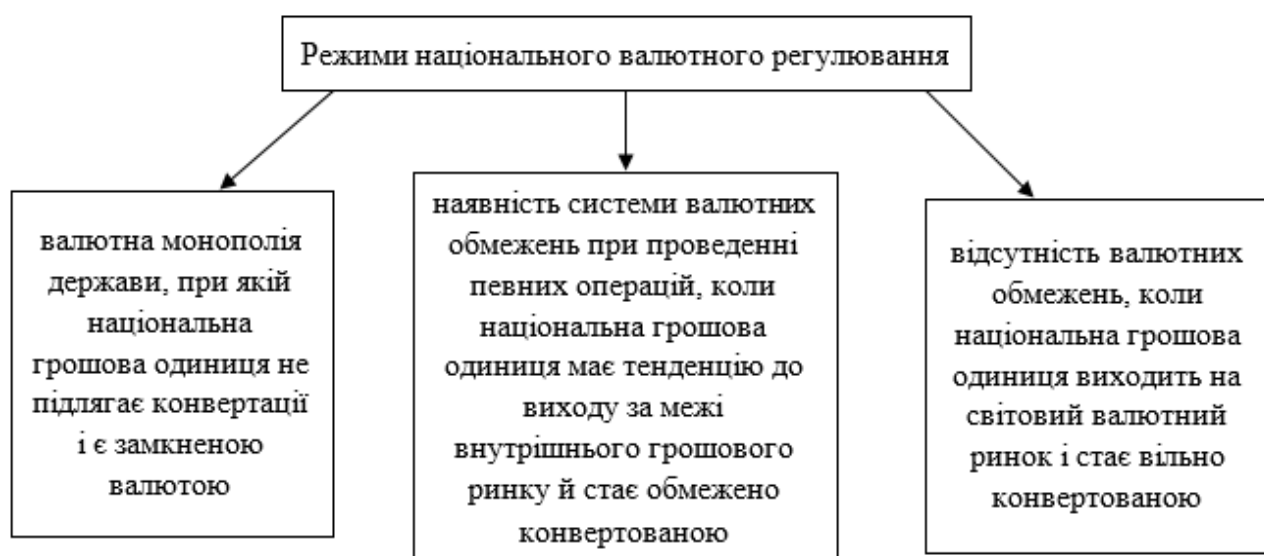

Рис.3.1 Режими національного валютного регулювання [20, 617]

Валютні обмеження є важливим і досить гнучким інструментом валютної політики держави, який активно застосовується на різних етапах формування та розвитку валютного ринку. Найчастіше такі обмеження запроваджуються у періоди фінансових криз, воєнних конфліктів або післявоєнного відновлення економіки. Їх основною метою є стримування відтоку капіталу за кордон, що могло б негативно вплинути на економічну стабільність країни та ускладнити процес економічного відновлення.

Особливої актуальності валютні обмеження набувають у державах із нестабільною економічною або політичною ситуацією. У таких умовах інвестори та контрагенти нерідко намагаються швидко вивести свої фінансові ресурси, щоб зменшити ризик можливих втрат. Подібна ситуація спостерігалася і в Україні на початку повномасштабної війни, коли іноземні інвестори почали активно згортати свою діяльність, переміщувати виробничі потужності та виводити активи з країни через загрозу їхнього знищення внаслідок бойових дій.

Водночас стратегічний курс України на європейську інтеграцію передбачає реформування системи валютного регулювання відповідно до положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. У цьому контексті визначено два основні напрями реформ. Перший полягає у поступовій лібералізації руху капіталу, що передбачає проведення макроекономічних

реформ, поетапне скасування валютних обмежень, спрощення зовнішньоекономічних операцій та зменшення адміністративного тиску на бізнес. Другий напрям передбачає гармонізацію умов доступу до міжнародних фінансових ринків, що означає створення рівних можливостей для українських та європейських банків і фінансових установ при наданні фінансових послуг як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках [25, 143].

Такий підхід відповідає загальним принципам функціонування Європейського Союзу, одним із ключових яких є свобода руху капіталу. У межах цієї моделі фінансові установи країн ЄС мають можливість надавати послуги клієнтам інших держав на рівних умовах. Відповідно, українські фінансові установи також отримують можливість працювати на європейських ринках без значних обмежень.

Після глобальної кризи, спричиненої пандемією COVID-19, багато країн світу застосували масштабні програми економічного стимулювання. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки у 2021 році на підтримку економіки було спрямовано близько 1,9 трлн доларів, що становило приблизно 8% ВВП країни. Такі заходи сприяли активному розвитку як традиційних фінансових ринків, так і альтернативних інвестиційних сегментів, зокрема криптовалютного ринку.

У результаті цього посилюється взаємозв'язок між традиційними фінансовими активами та криптовалютами. Глобальні монетарні умови почали суттєво впливати на поведінку інвесторів у різних сегментах фінансового ринку, що призвело до формування нових тенденцій у сфері валютних операцій.

Значний вплив на розвиток валютного ринку також має процес цифровізації фінансового сектору. Серед ключових факторів, які трансформують сучасний валютний ринок, можна виділити розвиток електронної торгівлі, використання автоматизованих торговельних стратегій, застосування машинного навчання та штучного інтелекту, поширення криптовалют і технологій блокчейн, а також розширення глобального доступу до валютних операцій. Завдяки цьому валютний ринок стає більш прозорим, ефективним і доступним для широкого кола учасників [31, 45].

Досвід розвинених країн свідчить про те, що у процесі розвитку валютних ринків поступово відбувається зменшення рівня державного контролю та лібералізація валютних операцій. Такий підхід пояснюється необхідністю адаптації економіки до умов відкритого міжнародного ринку та розширення зовнішньоекономічних зв'язків.

Історично валютні обмеження вперше були запроваджені в Німеччині, Австро-Угорщині та інших країнах під час Першої світової війни з метою запобігання відтоку капіталу та забезпечення імпорту стратегічно важливих товарів. Пізніше нова хвиля валютних обмежень виникла після Великої депресії 1929-1933 років. У той період багато держав, зокрема Німеччина, Данія, Ісландія та країни Східної Європи, застосовували заморожування іноземних рахунків, що фактично обмежувало можливість нерезидентів виводити капітал.

Подальша лібералізація валютної політики в Європі стала можливою після підписання Римського договору 1957 року, який передбачав створення Європейського економічного співтовариства. Одним із ключових принципів цього договору стала свобода руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили між країнами-учасницями. Аналогічні принципи були закріплені й у Кодексі лібералізації руху капіталу Організації економічного співробітництва та розвитку [36, 115].

Починаючи з 1961 року країни ОЕСР поступово запроваджували політику лібералізації валютних операцій. При цьому деякі держави, зокрема США, Канада, Німеччина та Швейцарія, практично не використовували валютних обмежень, застосовуючи їх лише у виняткових випадках. Інші країни використовували певні обмеження як превентивний захід. У 1980-х роках загальноприйнятим став принцип, відповідно до якого всі валютні операції вважаються дозволеними, якщо на них не встановлено прямих обмежень.

У країнах із соціалістичною економікою валютні обмеження були значно суворішими. Проте після вступу до ОЕСР таким державам довелося реформувати валютне законодавство та поступово лібералізувати валютні операції. Наприклад, Чехія після вступу до ОЕСР протягом кількох років

скасувала низку обмежень, зокрема щодо короткострокових кредитів і репатріації валютної виручки.

Сьогодні більшість країн ОЕСР не застосовують жорстких обмежень щодо валютних операцій, приділяючи основну увагу прозорості фінансових потоків та ефективному фінансовому моніторингу. У Європейському Союзі, поряд із свободою руху капіталу, діє система жорсткого контролю за фінансовими потоками з метою запобігання відмиванню коштів та фінансовим злочинам.

Одним із інструментів такого контролю є міжнародний стандарт CRS (Common Reporting Standard), який передбачає автоматичний обмін інформацією про банківські рахунки між податковими органами різних держав. Крім того, посилюється контроль за міжнародними фінансовими операціями, зокрема у сфері зовнішньої торгівлі [38].

Валютне регулювання здійснюється на різних рівнях – національному, регіональному та глобальному. На міжнародному рівні важливу роль у цьому процесі відіграє Міжнародний валютний фонд, а на регіональному – Європейський валютний союз.

Для України досвід розвинених країн у сфері валютного регулювання має важливе значення. Практика таких держав, як Німеччина, Франція, Італія, Португалія та США, демонструє, що вдосконалення валютного законодавства повинно здійснюватися у тісному взаємозв'язку з розвитком міжнародних фінансових відносин.

У сучасних умовах економічно розвинені країни регулюють рух капіталу переважно за допомогою ринкових механізмів і інструментів монетарної політики. При цьому державні органи продовжують здійснювати контроль і моніторинг валютних операцій з метою забезпечення фінансової стабільності, захисту валютних резервів і підтримання економічної безпеки.

Загалом валютний контроль відіграє особливо важливу роль у періоди економічних криз та фінансових потрясінь, коли необхідно стабілізувати грошово-кредитну систему та підтримати економічне відновлення. Водночас лібералізація валютних операцій спрямована на зміцнення фінансової

незалежності держави, стабілізацію національної валюти та ефективне функціонування платіжного балансу.

Таким чином, міжнародний досвід свідчить, що валютний ринок є одним із ключових елементів сучасної економічної системи, а ефективне поєднання ринкових механізмів і державного регулювання є важливою умовою його стабільного розвитку.

3.2 Проблеми та перспективи розвитку валютного ринку в Україні

Валютний ринок посідає надзвичайно важливе місце у системі міжнародних економічних відносин, забезпечуючи взаємозв'язок між національними економіками, розвиток світового господарства та реалізацію державної грошово-кредитної політики. Будь-який рух іноземного капіталу, незалежно від того, чи йдеться про інвестиції у цінні папери, нерухомість, банківські депозити або інші фінансові активи, так чи інакше проходить через механізм валютного ринку.

На сучасному етапі розвитку валютний ринок України стикається з рядом суттєвих проблем, які ускладнюють його повноцінне функціонування та стримують стабільний економічний розвиток держави. Однією з найгостріших проблем є доларизація економіки, яка протягом останніх років зберігає значний вплив на фінансову систему країни. Поширення цього явища значною мірою було зумовлене тривалими кризовими процесами в економіці, послабленням національної валюти та зниженням довіри населення і бізнесу до гривні. Додатковим чинником стала банківська криза та процес очищення банківського сектору, коли в період масового виведення банків з ринку населення активно вилучало гривневі заощадження та конвертувало їх в іноземну валюту як більш надійний засіб збереження капіталу [7, 369].

Розглядаючи розвиток валютної системи України у тісному зв'язку з

національною економікою, можна виділити низку ключових факторів, які впливають на інтеграцію українського валютного ринку у світову фінансову систему. Разом з тим саме ці фактори вказують і на наявність певних проблем. Серед них особливого значення набувають необхідність зміцнення позицій гривні на міжнародних валютних ринках, інтеграція національної валюти у світову валютну систему відповідно до міжнародних стандартів, покращення стану платіжного балансу країни, скорочення зовнішньої заборгованості та подолання геополітичних конфліктів, які стримують економічний розвиток України.

Для вирішення зазначених проблем необхідно реалізувати комплекс заходів. Насамперед важливо забезпечити таке курсове співвідношення гривні, яке відповідало б паритету купівельної спроможності, а цього можна досягти шляхом стимулювання попиту на національну валюту на міжнародних ринках. Окрім цього, доцільно посилити контроль за кредитуванням та спрямовувати фінансові ресурси на придбання сучасних технологій на зовнішніх ринках. Особливо актуальним це є для металургійної галузі, яка залишається одним із головних джерел валютних надходжень в Україну та водночас потребує модернізації. В умовах повномасштабної війни ця галузь також вимагає додаткових заходів захисту від воєнних загроз [21, 38].

Водночас увагу слід приділяти не лише металургії, а й паливно-енергетичному комплексу, який також перебуває у зоні підвищеного ризику. Значні втрати теплових електростанцій, нафтобаз та інших об'єктів енергетичної інфраструктури внаслідок ракетних атак і ударів безпілотників суттєво впливають на економіку країни. Стабільне функціонування цього сектора має вирішальне значення для роботи промисловості та забезпечення загальної економічної стійкості.

Стабілізація курсу гривні в умовах світової економічної нестабільності та внутрішніх політичних ризиків потребує використання ефективних інструментів валютно-курсової політики. У цих умовах Національний банк України зосередився на застосуванні прямих методів регулювання валютного ринку.

Проте в умовах війни сам ринок не міг забезпечити самостійну рівновагу. Якщо до початку повномасштабного вторгнення валютні інтервенції НБУ становили лише близько 7% обсягу міжбанківських операцій, то в період війни їхня частка значно зросла.

Ефективне валютне регулювання має базуватися на чітко визначених законодавчих принципах. До них належать свобода проведення валютних операцій, ризик-орієнтований підхід, прозорість регуляторної політики, достатність та результативність заходів валютного регулювання, а також дотримання ринкових принципів управління валютним ринком.

Після початку повномасштабної війни на валютному ринку України сформувався значний чистий попит на іноземну валюту. Це було пов'язано передусім з операціями банків, які обслуговували витрати українських громадян за кордоном. Масова міграція населення та активне використання українських банківських карток за межами держави спричинили суттєве зростання валютних операцій. У перші місяці війни також відбулося збільшення обсягів купівлі іноземної валюти банками для власних потреб, що стимулювало відтік капіталу за кордон за офіційним, а не ринковим курсом [11, 76].

У зв'язку з цим перехід від режиму плаваючого валютного курсу до фіксованого вимагав значних витрат міжнародних резервів Національного банку України, які склали не менше 652,68 млн доларів США. Це рішення було спрямоване на стабілізацію валютного ринку та недопущення різких курсових коливань. Водночас, якби повернення до плаваючого курсу відбулося у більш сприятливий період, наприклад улітку 2023 року, коли традиційно спостерігається спад економічної активності, частину втрат резервів можна було б мінімізувати. Незважаючи на це, загальний рівень резервів і надалі залишається достатнім.

Із запровадженням воєнного стану НБУ був змушений перейти до жорсткішого валютного регулювання, аби стримати девальваційний тиск на гривню. Основними наслідками цієї політики стали фіксація офіційного валютного курсу на період воєнного стану, прив'язка більшості банківських

курсів до офіційного, посилення ролі готівкового валютного сегмента після поступового пом'якшення обмежень та тимчасова відмова від режиму плаваючого курсу. У сукупності ці заходи дозволили підтримати макроекономічну стабільність.

У міру відновлення економічної активності обсяги валютних операцій в умовах воєнного стану почали зростати. Збільшенню пропозиції валюти сприяло відкриття зернового коридору, тоді як попит на валюту посилювався внаслідок зростання бюджетних витрат і потреб імпорту.

Загалом система валютного регулювання реалізується через використання різних інструментів впливу на валютний ринок. Умовно їх можна поділити на дві групи. До першої належать ринкові інструменти, такі як валютні інтервенції, диверсифікація золотовалютних резервів та регулювання валютного курсу. До другої – адміністративні заходи, зокрема девальвація, ревальвація та валютні обмеження [5, 14].

Зважаючи на складну економічну, політичну та соціальну ситуацію в Україні, удосконалення валютного контролю є одним із найважливіших завдань державної економічної політики. Оптимізація механізмів валютного регулювання сприятиме підвищенню прозорості фінансових операцій, зменшенню ризику незаконного виведення капіталу за кордон та посиленню інтеграції України у міжнародний економічний простір.

До основних напрямів удосконалення валютного контролю належать спрощення адміністративних процедур, підвищення ефективності моніторингу валютних операцій та забезпечення належного контролю за рухом капіталу. Важливою складовою цього процесу є впровадження сучасних цифрових технологій для автоматизації валютного нагляду, що дозволить зробити систему контролю більш ефективною та водночас зменшити бюрократичне навантаження на учасників валютного ринку.

Такі заходи дозволять Україні адаптувати валютну політику до сучасних викликів, забезпечити фінансову безпеку та підтримати стабільний розвиток економіки, зокрема в умовах інтеграції до світових фінансових структур.

Таблиця 3.1

Напрями вдосконалення валютного контролю в Україні

Напрями вдосконалення	Характеристика заходів
Оптимізація системи грошових переказів	Зниження витрат та обмеження сум одноразових переказів через міжнародні платіжні системи для резидентів
Підвищення рівня автоматизації	Збільшення використання автоматизованих та диджиталізованих процесів для нагляду і регулювання валютних переказів
Удосконалення ризико-орієнтованого підходу	Забезпечення ефективного контролю за валютними операціями через впровадження ризико-орієнтованого підходу
Посилення адміністративної відповідальності	Збільшення рівня відповідальності за порушення валютного законодавства та введення адміністративних та кримінальних санкцій
Оновлення заходів впливу	Актуалізація та посилення механізмів впливу за порушення валютного законодавства
Посилення співпраці з міжнародними організаціями	Розширення співпраці з міжнародними організаціями та державними структурами для обміну досвідом та інформацією
Актуалізація законодавства	Оновлення законодавчої бази відповідно до поточної економічної та політичної ситуації

На сучасному етапі розвитку фінансової системи України Національному банку та його агентам варто активно впроваджувати сучасні інформаційні технології, які сприятимуть не лише оптимізації внутрішніх процесів, а й забезпеченню більш оперативного та точного моніторингу фінансових операцій. Це передбачає розробку спеціалізованих програмних продуктів, які автоматизуватимуть звітність, контролюватимуть фінансові потоки, виявлятимуть ризики та здійснюватимуть ефективний моніторинг валютних операцій.

Крім цього, важливим напрямом є інтеграція новітніх технологій у сфері банківського нагляду та валютного регулювання. Використання блокчейн-технологій забезпечить підвищення прозорості та безпеки фінансових операцій, а впровадження штучного інтелекту дозволить ефективніше прогнозувати ризики та виявляти шахрайські схеми. Такі інноваційні рішення сприятимуть підвищенню ефективності та надійності фінансової системи загалом [36, 117].

Таким чином, реформування валютного контролю в Україні має виходити за межі ситуативних рішень і перетворюватися на стратегічний напрям державної політики. Національному банку та іншим регуляторам необхідно

активно розширювати використання цифрових технологій, підвищувати рівень автоматизації фінансового моніторингу, зміцнювати співпрацю з міжнародними фінансовими інституціями та вдосконалювати нормативно-правову базу. Реалізація цих заходів дозволить забезпечити ефективний контроль за валютними операціями, підвищити рівень прозорості фінансового сектора, створити сприятливий інвестиційний клімат і, врешті-решт, сприяти стабільному економічному зростанню країни [40, 264].

Таблиця 3.2

Рекомендації щодо вдосконалення функціонування валютного ринку України

Рекомендації 1	Характеристика заходів 2
Проведення поетапної девальвації для стимулювання експорту та зменшення дефіциту торговельного балансу	Проведення девальвації може бути корисним інструментом для стимулювання експорту та зменшення дефіциту торговельного балансу. Проте слід уникати раптових змін, щоб уникнути нестабільності в економіці. Рекомендується проводити девальвацію поетапно та з урахуванням можливих наслідків.
Запровадження ліберального режиму на валютному ринку	Запровадження більш ліберального режиму на валютному ринку може стимулювати зростання інвестицій та сприяти залученню іноземного капіталу. Проте важливо забезпечити ефективне регулювання, щоб уникнути надмірної волатильності курсу.
Активне втручання Національного банку на валютному ринку	Національний банк має активно втручатися на валютному ринку для підтримки стабільності курсу національної валюти. Проте ці інтервенції мають бути проведені ретельно та з урахуванням довгострокових наслідків, щоб уникнути виснаження валютних резервів та інших негативних ефектів.
Розгляд можливостей диверсифікації валютних резервів	Щоб зменшити ризики та підвищити стабільність, центральний банк повинен розглядати можливості диверсифікації своїх валютних резервів, що включає включення різних валют у портфель резервів, а також різноманітні фінансові інструменти для забезпечення захисту від валютних ризиків.

З огляду на міжнародний досвід, Україна має й надалі послідовно впроваджувати сучасні підходи до валютного регулювання. Це передбачає оновлення правил валютного контролю, поетапне скасування валютних обмежень після припинення дії воєнного стану, удосконалення чинної нормативної бази Національного банку України, зміцнення позицій національної валюти, а також розвиток ринку фінансових інструментів, зокрема валютних деривативів.

Таким чином, запропоновані напрями вдосконалення функціонування

валютного ринку України можуть слугувати важливими орієнтирами для підвищення його стійкості та результативності. Серед ключових елементів такої стратегії варто виокремити поетапне коригування валютного курсу, поступовий перехід до більш ліберальної моделі валютного регулювання, активне використання інструментів впливу з боку Національного банку України, а також розширення можливостей диверсифікації міжнародних резервів.

Упровадження зазначених заходів сприятиме більш збалансованому розвитку валютного ринку, зменшенню фінансових ризиків і підтриманню стабільності курсу національної грошової одиниці. Водночас кожне рішення у цій сфері має прийматися виважено, з урахуванням можливих економічних наслідків і довгострокових цілей розвитку держави. Саме комплексний, послідовний і стратегічно обґрунтований підхід до реформування валютного ринку здатний не лише посилити фінансову систему країни, а й сформувати передумови для її стійкого економічного зростання.

ВИСНОВКИ

Темпи інтеграції світової економіки постійно зростають, а державні кордони дедалі менше стримують розвиток міжнародного бізнесу. Це сприяє посиленню конкуренції на глобальних ринках та активізації міжнародних фінансових потоків. Водночас під впливом сучасних економічних і політичних факторів структура світових фінансових відносин та валютного ринку значно ускладнилася. Це проявляється не лише у постійних трансформаціях глобальної фінансової системи, а й у безпосередньому впливі цих процесів на функціонування національних валютних ринків.

Дослідження сутності, ролі та функцій валютного ринку, а також аналіз його інституційної структури і теоретичних основ функціонування засвідчили наявність певних труднощів у реалізації державної економічної політики, особливо у сфері валютного регулювання. У зв'язку з цим виникає потреба у формуванні довгострокової стратегії розвитку валютного ринку України, яка б враховувала міжнародний досвід лібералізації валютної політики, а також передбачала застосування сучасних інструментів валютного та інфляційного таргетування. Такий підхід має забезпечити поступове вдосконалення національного валютного законодавства та створення більш гнучкої і ефективної системи банківського валютного регулювання.

Початок повномасштабної військової агресії росії став серйозним викликом для валютного ринку України. У перші місяці війни різке зростання попиту населення на іноземну валюту призвело до значного дисбалансу ринку та тимчасового ускладнення його функціонування. У відповідь на ці виклики Національний банк України оперативно застосував комплекс стабілізаційних заходів, завдяки яким протягом короткого часу вдалося відновити ключові механізми валютних операцій і стабілізувати ситуацію на ринку.

Сучасні глобальні економічні процеси свідчать про те, що фінансові кризи

дедалі частіше охоплюють значну частину країн світу. Збройні конфлікти, у свою чергу, суттєво ускладнюють економічну ситуацію в державах, які змушені спрямовувати значну частину валютних резервів на забезпечення оборонних потреб. У таких умовах уряди різних країн змушені шукати власні механізми стабілізації фінансової системи та підтримання макроекономічної рівноваги.

Ритмічність і циклічність розвитку міжнародного валютного ринку пояснюється його тісним взаємозв'язком із глобальною економічною системою. Світові економічні цикли – пожвавлення, підйом, криза та рецесія – безпосередньо впливають на валютні процеси, зумовлюючи періодичні коливання та кризові явища на валютних ринках.

Крім того, у сучасній світовій фінансовій системі простежується тенденція до поступового переходу до мультивалютної моделі. У перспективі це може призвести до формування нової архітектури міжнародної валютної системи. Проте процес інтеграції валют і їхньої подальшої інтернаціоналізації є складним і тривалим, оскільки потребує значних економічних ресурсів, узгодженої міжнародної політики та високого рівня економічної співпраці між державами.

Зважаючи на важливу роль валютної сфери в економічному розвитку, можна стверджувати, що валютний ринок є важливим механізмом упорядкування фінансових відносин у державі. Його функціонування ґрунтується на чітко визначених принципах і правилах, які регулюють рух валютних ресурсів між різними економічними суб'єктами.

Аналіз розвитку валютного ринку України впродовж трьох років повномасштабної війни свідчить про його відносну стійкість. Це зумовлено позитивними тенденціями у нарощуванні золотовалютних резервів, ефективною політикою регулювання обмінного курсу гривні та поступовим послабленням валютних обмежень. Застосування цих заходів сприяє стабілізації макроекономічної ситуації та формує передумови для подальшого розвитку фінансової системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07 грудня 2000 року № 2121 – III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
2. Про валюту і валютні операції: закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>
3. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 №679-XIV зі змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
4. Ачкасова С. А., Єфимова М. С. Теоретичні аспекти обліку та контролю валютних операцій. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2024. № 3. С. 9-12.
5. Блащук-Дев'яткіна Н. З., Болюх Д. А. Забезпечення ефективності функціонування банківського сектору України в умовах економічної нестабільності. *Молодий вчений*. 2023. № 9. С. 13-17.
6. Вахненко Т. Оптимізація валютно-курсової політики в Україні. *Економіка України*. 2019. №1. С.28-34.
7. Віблій П. І. Проблеми валютного регулювання в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів. 2019. № 819. С. 368-372.
8. Гарбінська-Руденко А. В. Правові аспекти категорії валютного ризику. *Ірпінський юридичний часопис*. 2021. № 1. С. 69-76
9. Гаряга Л. О. Нестабільність валютного курсу в Україні. *Вісник соціально-економічних досліджень* Одеса. 2019. №2 (57) С. 43-50.
10. Гошовська В. В., Бойко Н. В., Наконечна С. А. Особливості проведення аудиту валютних операцій підприємств, що підлягають фінансовому моніторингу. *Причорноморські економічні студії*. 2020. № 55(2). С. 46-52.

11. Грабчук О. М., Марецька О. С. Забезпечення ефективності функціонування механізму активних банківських операцій в умовах війни. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 22. С. 75-80.
12. Деркач Ю. Б. Управління валютною діяльністю банків в умовах невизначеності. *Приазовський економічний вісник*. 2021. № 5. С. 124-128.
13. Дідур С. В., Глухова В. І., Козирева А. В., Кравченко Х. В. Аналіз та оцінка валютних ризиків банку. *Modern Economics*. 2022. № 35(2022). С. 56-64.
14. Журба О. М. Регулювання валютного ринку України в контексті реалізації національних інтересів. *Інфраструктура ринку*. Електронний науково-практичний журнал. 2020. №17. С. 3-11.
15. Заячківська О. В., Хібеба Б. М. Валютні операції у контексті зовнішньоекономічної діяльності. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2020. № 4. С. 56-63.
16. Євдокимов В. В., Гордополов В. Ю., Норд Г. Л. Теоретично-методичне значення аналізу валютних ризиків в системі управління діяльністю підприємства. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2019. № 2. С. 106-120.
17. Козій Н. С., Вертій С. С. Депозитна політика банків в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 3. С. 135-141.
18. Коробцова Д. В. Класифікація валютних операцій та методів контролю за валютним ринком в Україні. *Право і суспільство*. 2019. № 5(2). С. 156-160.
19. Кот Т. Ю., Грінько І. М. Вплив коливання валютних курсів на ефективності функціонування світової валютної системи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. №52. С. 114-120.
20. Кузнєцов А. М., Деркач Ю. Б. Особливості діяльності сучасних банків України на валютному ринку. *Економіка і суспільство*. 2020. № 10. С. 616-623.
21. Кузнєцова А. Я., Погореленко Н. П. Механізм забезпечення фінансової стабільності банківської системи України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2020. № 2 (33). С. 37-47.
22. Кустріч Л. О. Фінансовий ризик-менеджмент у сфері логістики.

Інфраструктура ринку. 2023. № 71. С. 167-173.

23. Лавренюк В. В., Лук'янчук Д. Ю. Управління валютним ризиком банку в умовах турбулентності на світових фінансових ринках. *Бізнес Інформ*. 2020. № 11. С. 288-295.

24. Латковський П. Міжнародні валютні відносини та їх вплив на валютну політику країни. *Юридичний вісник*. 2021. № 6. С. 167-174.

25. Леснік Т. М. Особливості регулювання валютного ринку України в період фінансових криз. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2023. № 10(2). С. 142-147.

26. Магдіч А. С., Задоя О. А., Гончарук Б. О. Аналіз ефективності використання інструментів валютної політики в Україні в періоди криз 2008-2009 та 2019-2020 років. *Академічний огляд*. 2024. №1 (60). С. 150-163.

27. Маначинська Ю. А. Валютні операції у системі банківського менеджменту та вплив цифровізації на їх облік. *Modern Economics*. 2025. № 49. С. 138-147.

28. Марченко О. В. Белікова Т. В., Скорняков А. С. Управління валютними операціями банку. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 47(2). С. 97-100.

29. Міщенко В.І., Слав'юк Р.А. Валютний ринок і валютні операції: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 368 с.

30. Москалюк Н., Чернявська К. Валютне регулювання в Україні в умовах інтеграції до ЄС. *Міжнародна економічна політика*. 2019. № 6. С. 102–110. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/30349/MO_2019_6.pdf

31. Оскома О., Бондаренко А. Аналіз валютного ринку України в умовах воєнного стану. *Вісник Приазовського Державного Технічного Університету*. 2024. № 1(40). С. 44-54.

32. Остапенко Т. Г., Данілова Е. І., Попова Д. В. Міжнародні кредитнорозрахункові та валютні операції як складова корпоративного бізнесу. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. 2023. № 3. С. 93-102.

33. Петик Л. О., Нурієва В. Р. Управління валютними ризиками

банківських установ в сучасних умовах. *Приазовський економічний вісник*. 2023. № 4. С. 86-91.

34. Синенко В. М. Особливості функціонування валютного ринку України в умовах економічної невизначеності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2024. № 32. С. 109-114.

35. Тіщенко Є. О. Управління валютними ризиками у проектному фінансуванні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. № 18(3). С. 87-90.

36. Харабара В. М., Грешко Р. І. Особливості функціонування валютного ринку України у сучасних умовах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 19. С. 114-121.

37. Чубарь О.Г. Форвардні валютні контракти як інструмент хеджування: особливості та перспективи використання в Україні. *Фінансові інструменти сталого розвитку економіки: матер. 5-ої міжнар. наук.-практ. конференції* (Чернівці, 27 квітня 2023 р.). Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 323-325.

38. Шапран Н. С. Тенденції розвитку валютного ринку України в період війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 57. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3125>

39. Шелудько Н.М. Фінансовий ринок: підручник. Київ: КНЕУ. 2020. 543с.

40. Щербініна С. А., Шевченко О. М. Оптимізація валютного резерву комерційного банку. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. № 3(2). С. 263-270.

41. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://www.bank.gov.ua>